

A SÉMITÁK
ÉS
ANTISEMITÁK.

FELVILÁGOSÍTÁSUL ÉS
MEGSZÍVLELÉSÜL

ÍRTA

HOFFMANN MÓR

*Proprium est naturae humanae odisse
quem laeseris.*

Tacitus

BUDAPEST,
FRANKLIN TÁRSULAT BIZOMÁNYA.
1883.

Nyomatott Nagy-Kanizsán Fischel Fülöp gyorssajtóján 1882.

I.

A humanizmus. – Holtzendorff a kor szellemi culturájáról. – Jelszavak.
– A zsidógyűlölség forrásai. – A tévedések. – A bűnbak.

eszemről nagy önmegtagadás kelle hozzá, abban a dologban, melyet lelketlen emberek eszközeik megválogatása nélkül annyira elmérgesítettek, szerény szavamat hallatni. Akarják-e meghallgatni az *őszinte* szót? nem tudom. Én magam kételkedem benne. Oly korban, melyben némelyek mindent elkövetnek, hogy a *humanizmust* discreditálják, sokszor hiába valónak mutatkozik azoknak szerény szava, kik a kedvessé lett eszményt, az emberek erkölcsi javulásukban, egykori boldogulásukban való hitet, nem szeretik szívükből gyökerestül kitépni és eldobni, mint hitvány lomot. Tisztátalan ajkukon hordják a szent igazságot, azt hirdetik, hogy nevében cselekesznek, esküdznek reája és csalatkozhatlanoknak tartják magukat, – pedig minden szavuk hazug, esküjük szentségtelen rágalom, gondolataik a sötétségben fogantatnak, táplálkoznak a boszú és irigység férgeiből, s az erkölcstelenség légkörében tenyésznek. Ezeknél az embereknél frázis a humanizmus és kopott eszme az emberbaráti szeretet. Fájdalom, beigazolják azt, a mit a híres *Holtzendorff Ferencz* mond: »Szellemi culturánk egyelőre nélküli a tartósság biztos erkölcsi garantiáit; a párisi commune eseményei

(tegyük hozzá az antisemiták lelketlen hajszái) ezt világosan bizonyítják. Valamint a csillagzatok, a nap és a hold gyakran elsötétülnek ösvényükön: így van ez az emberiséggel is, hogy a polgárosodás fénye a sötét barbarizmus által elhomályosittatik. A cultura ezen fogyatkozásai legkevésbé sem számíthatók ki előre és nem is oly gyorsan múlóak, mint a nap- és holdfogyatkozások. Ki nyújt nekünk biztonságot arról, hogy nem sötétebb századoknak megyünk eléje? Oly hihetetlen-e az, hogy az erkölcsi elvadulás, a gépies munka technikai kifejltségével egy ösvényen járjon? Eddigélé az állam-tudomány és a történet-philosophia képtelenek felállítani diagnosis-t az iránt, hogy vajon egy nép, mint a rómaiak időszámításunk 4. századában, enyészetnek indul-e, vagy pedig csak úgy mint a németek a 30 éves háború után, téli álmát aluszsza-e, a melyből lehetséges a felébredés.«

»Ezen bizonytalanságokkal szemben bizonyára a legveszedelmesebb az, ha átengedjük magunkat a kultúra ábrándjának és jövőnket pusztán anyagi eszközeink technikai tökéletesítésére és újabb találmányok nagyszerűségére akarjuk alapítani.«¹⁾

Jelszavak után indulnak bizonyos korszakok, s hízelegjen e jelszó a tömeg hiúságának, utána indul: mindegy neki, akárki hangoztatja azt. De magából a tömegeből sohasem indult az ki. És így a zsidók iránti gyűlöletet és ellenszenvet különösen két forrásra lehet visszavezetni. Vagy politikai férfiak szíttatták fel a gyűlölet tüzét mindig tette kész szolgálalkú eszközeik ál-

1) Die Gegenwart. 1881. XIX. kötet 4. lap. Politische und unpolitische Zeitglossen v. Franz v. Holtzendorff. 32.

tal, vagy pedig egyes emberek indítatva a boszú aljas érzetétől adták ki a jelszót, és terrorizálták a közvéleményt. Olyan alávaló és bolond eszmét pedig még nem termett emberi agy, mely követőkre nem talált volna.

Mikor Istóczy antisemita izgatásait megkezdette és én utána kutattam az ő gyűlölsége okának, megmosolyogtam sokak azon vélekedését, hogy Istóczy őrült, beszámíthatatlan, s mikor azon megjegyzéseimre, hogy Istóczy beszámíthatatlanságában van rendszer, kinevettek: előre figyelmeztettem a kétkedőket, hogy vigyázzanak a fejleményekre, ezek igazolni fogják az én nézeteimet.

És valóban igazolták is.

Minden józan gondolkodású embernek nagy elhatározásába kerülhet az Istóczy által inaugurált és készségei eszközei által colportált ponyvairodalmi termékeket végig olvasni; mert nem egyszer erkölcsi undor fogja el az embert, mikor azt a szóval nem jellemezhető cynismust látja, melylyel ama cikkek kivétel nélkül írvák; de az emberi természet gyarlóságai közé tartozik mások nyugtalanításán örülni, s egy-egy őrült gondolatba annyira beleszeretni, hogy szabadulni sem tudunk tőle. Ez magyarázza meg Istóczy működésének hatását, mint magyarázza meg némiképpen a zsidó gyűlölség terjedését és vészes következményeit minden korban és minden időben. Hány ember van még azok között is, kik intelligens körökben élnek és mozognak, a kik nem a felszínről ítélnek, a kik mérlegelni képesek az ok és okozat közötti összefüggést? Azért kapósak voltak a jelszók minden időben, akár-mily piszkos forrásból származtak azok; sőt minél piszkosabbak voltak a források, annál kapósabbak voltak azok.

Az emberiség történeti fejlődésében jelentékeny szerepet játszanak a tévedések.

És ha a középkorban elhitték, hogy a zsidók keresztül szúrták az ostyát s az ostyából vér folyt – ergo a zsidókat üldözni kell: miért ne hinné el a haladásával büszkélkedő korunk, hogy a zsidóság megrontója a keresztény társadalomnak? »*Christlicher Socialismus*« volt a tudálékos németek jelszava, melyet Istóczy magyarra fordított. Pedig ez ép oly tévedés, mint a minő tévedés volt a középkori ráfogás.

De fejedelmeknek, fejedelmi férfiaknak, magas állású hivatalnokoknak, sőt egyes népeknek sokszor szükségük volt valami *bűnbakra*, s kikben lehetett volna ezt könnyebben találni mint a zsidókban, kik semmiféle tisztos polgári álláshoz sem juthatva, a ghettó szűk falai között élve, száműzve valának az emberi társadalomból és megvetésben kelle élniök?

Akkor még a zsidók vallásában, melyet senki sem ismert, s a ki ismerte, csak hallásból ismerhette, lehetett megtalálni a jelszót, melylyel a durva és műveletlen tömeget reájuk uszíthatták. Ez a jelszó egy kissé elkopott; mióta a zsidók a polgári társadalom kedvezményeiben részesülnek és vallási cselekményeiket nyíltan gyakorolhatják, s mióta isteni tiszteletüket a keresztények jobban ismerik, azóta nem a *vallás*, hanem a *faj* az, mely minden rosznak okozója, és a keresztény társadalom megrontására törekszik. Égbekiáltó igazságtalanság mind a kettő. Szívtelen zsarnokság kifolyása, mely saját önző céljai megvalósítására törve nem átkodik a századra nyomni a szégyen és gyalázat bélyegét, megmérgezve a *közéletet*, a közéletben az *erkölcsi, érzületet* az erkölcsi érzületben az emberiség

magasztos céljait. Szemébe nézünk ennek az úgynevezett »zsidó kérdésnek« és csak az *igazság* szeretete által indítatva megvilágítjuk annak különféle oldalait; zsidónak, kereszténynek, de minden igazságszerető, elfogulatlan hazafinak figyelmébe ajánlva a következő lapokat.

2.

Az antisemitizmus keletkezése Németországban. – Bismarck. – A német nép a francia háború után. – A német nép romlása – Stöcker. – Lessing. – A türelmetlenség Németországban. – Wagner Rikárd. Izrael kinyilatkoztatott törvénye. – Az előítélet. – A sajtó. – Oroszországi üldözések. – A farkas és a bárány meséje.

Minden gondolkodó ember tisztában van azzal, hogy az antisemitizmus Németországban keletkezett. – Annál könnyebben keletkezhetett itt, mert a német nép és különösen a porosz mindig türelmetlen volt, türelmetlensége mellett a politikai szabadsághoz sohasem volt érzéke; hálósapkás plebs, mely szolgalelkűségében sohasem bírta el a szabad szellő fuvalmát, s a »gondolkodók országában« a nagy tömeg cseppet sem különböztötte meg más országok nagy tömegétől, a kiadott jelszó után indul, különösen ha ezt a jelszót olyan ember adja ki, a ki nagy népszerűségnek örvend. Ezt pedig Németországban kétségenkívül olyan ember adta ki. A ki Németország belpolitikai alakulását figyelemmel kíséri, meg van győződve róla, hogy ez az ember nem volt más mint – *Bismarck*.

A német népet győzelmi mámor fogta el a porosz francia háború után, mely a francziákra nézve oly siralmasan végződött. Büszke lett a német nép mámorában, s nem volt az a pizok és gúny, melyet reá nem szórt volna a lesújtott, szerencsétlen francia nemzetre.

De a győzelmi mámort a kiábrándulás napjai követték. A »Culturkampf«, mely szintén a német türelmetlenség kifolyása volt, itt-ott keserű gyümölcsöket termett; Bismarcknak a vérig sértett katolikusokkal meggyült a baja és büszke mondása: »Wir gehn nicht nach Canossa« – mindig gyengébb és gyengébb visszhangra talált. E kétségtelenül nagy embernek önző politikája megboszulja magát a német nemzeten, mint minden politika, melyet magasabb gondolat nem irányoz, s mely az eszközökben nem válogat. A német nép nagyobb része tisztában lesz azzal, hogy utolsó tíz év erkölcsi sülyedésének ki az okozója; tisztában lesz azzal, hogy kinek köszönheti politikai és polgári szabadságának megcsonkítását; tisztában lesz azzal hogy ki demoralizálja, a mennyire hatáskörén belől esnek, a politikai pártokat, és tisztában lesz azzal, hogy e nagy férfiúban mily sok a fény mellett az árnyék. Jó barátságban volt ő a Bamberger és Laszker-féle emberekkel addig, míg ezek politikáját követhették, míg látták, hogy politikai intézkedései a német nemzet javára szolgáltak; de mikor ezek becsületes meggyőződésüket követve, kijelentették, hogy a kancellárnak intézkedései károsak, veszedelmesek; mikor szabadság és jogtipró elméleteit, melyek vajmi kétes értékűeknek bizonyulhattak a gyakorlati életben, megtámadták: bennük a zsidó kezdett reája nézve kényelmetlen lenni, s közelében lévén az udvari pap, Stöcker, ebben rosszul eltakart izgatásainak kényelmes eszközére talált és *antisemitismus* lett az általános jelszó.

Ismeretesek *Stöcker* beszédei, *Ruppel* és *Henrici* újságczikkei, *Marr Vilmosnak* dühöngései; hű fordításokban olvashatta a magyar ember is Istóczy 12 röpiratá-

ban. Bismarck ujja volt mindezekben, hiszen saját közlönye a »Norddeutsche Allgemeine« mindig hűségesen kontrázott mindezekre a kifakadásokra. A német nép páratlan szolgálékúségét senkisé ismerte jobban mint Börne s a mit a német journalistákra 1833-ban mondott párisi leveleiben, jórészen ma is áll: »Ein deutscher Journalist verkauft sein Gewissen, ein französischer verkauft seine Aktien ... Ein deutscher Journalist stellt sich an den Pranger...¹⁾ Valóban nem egy német író adta el lelkiismeretét s más nemzetnél éppen a lehetetlenségek közé tartozik az, hogy valamely író saját nemzete egyik kiváló írójának becsületét úgy szennyezze be, mint tette ezt Dühning Jenő a német irodalom egyik ragyogó, örökké halhatatlan alakjával Lessinggel.

Bismarck hiába menté magát. Azok a szerelmes levelek, melyeket ő az antisemita deák-egyesületekkel váltott és *Treitschke*, a süket professornak a »Preussische Jahrbücherek«-ben közzétett antisemita cikkei többet bizonyítanak, mint az ő kijelentései. Ez a két-színű tudós, kinek tudományos működése nem ritkán a szolgálékúség bélyegét hordja magán, s kinek ereiben mint neve is gyaníttatja, aligha német vér kering, a porosz-francia háború zsidó áldozatai és földiszítottjeivel szemben mondotta, hogy a zsidók nem németek, a mi persze elegendő a gondolkodni nem tudó és nem akaró tömegnek. Mert hiszen, a mi oly nagy férfiútól állíttatik, az bizonyára szentírás és kevesen vannak, kik az ily minden alapot nélkülöző állítások piszkos forrásairól kellő fogalommal bírnának.

¹⁾ Briefe aus Paris. 1833–1834. Ludwig Börne. Fünfter Theil Paris 1834.

És csak mivel *Bismarck* hallgatag beleegyezésével mintegy tűrte a Stöckerek és Försterek gyalázatos mesteriségét, és elíogadta azt a hírhedt antisemita petitiót, s mivel a porosz nép nem minden alap nélkül azt vélte, hogy *Stöcker* és *Henrici* izgatásai a porosz udvar védelme alatt állanak: nyert tápot az ő türelmetlensége és vert olyan hullámokat az antisemitizmus, mely hullámok nemsokára a szomszédba is átcaptak. E türelmetlenség oda fajult, hogy Németország legkitűnőbb férfiai, kik intő szavukat felemelték a gyalázatos mozgalom ellen, sem kíméltettek meg a legrútabb vádaktól, melyeket hitvány, jellemtelen emberek emeltek arczátlanul ellenük a sajtóban és a szószéken. Á német sajtó elég nyomorult volt még azon attentátumokat is, melyek két ízben érték a németek ősz császárját, a zsidók rovására írni; hisz a zsidók elleni vádaskodás már azért volt nagyon könnyű, mert az érvekkel és indokokkal itt senki sem törődött, nem is kereste azokat, hanem szentírás gyanánt vette a legoktalanabb vádakot is. Meg kell említenünk, hogy Németország katolikus államaiban sokkal kevesebb talaja volt az antisemitizmusnak, sőt katolikus és evangélikus papok fölös számmal voltak, kik a mozgalmat kárhóztatták s a zsidók érdekében emeltek szót.

Azt fogják sokan kérdeni, honnan van az, hogy az antisemita petitiókat a legmagasabb körökhöz tartozó sok férfiú is aláírta?

Erre igen könnyű magyarázatot adni. Ez részint a protestáns német nép jellemében fekszik, mert mindenki tudja, hogy Németország katolikus államaiban kevés talaja volt az antisemitizmusnak, azután egy jó része *Bismarck* politikájának bámuloja és imádója és

így kedvében akart járni neki; a harmadik rész pedig műveltsége mellett is elfogult és előítéletes, némelyikét talán nagyon is bántotta a zsidó toll, a mely bántalmat el nem szívelhette, habár megérdemlette.

Nem csodálható tehát, hogy e mozgalom úgy mint Magyarországon is, a legsajátságosabb szó- és gondolat-virágokat termé s a legsajátságosabb gyümölcsöket érlelte meg.

Nem szölok azon hívatlan handabandázókról, kik jó pénzért szolgálták jobb ügyre érdemes buzgósággal az úgynevezett »zsidókérdést«, és ráfogtak a zsidó vallásra mindent a mi undort keltő, megvetésre méltó, meggyalázó és lealázó; bitang valami előttük a zsidó vallás, melyen milliók kegyelettel csüggnék; azon szívtelemek előtt, kiknél a keresztény vallás még nem elég erős volt, hogy a durva pogány szellemet kiölje belőlük. De valóban a szűkkeblű elfogultság együgyű merészsége kell ahoz, a mit *Wagner Richárd*, ki magát és zenéjét zsidóktól istenített, lapjában a zsidókról mond; a ki elvitatja tőlük az istenben való hitet, a lélek halhatatlanságában, a túlvilági életben való erős meggyőződésüket; ki elfeledi azt, hogy a zsidók kinyilatkoztatott törvénye nélkül a kereszténységnek alapja sem volna! ki nem akarja tudni, hogy az általa megvetett zsidóság gyökere a kereszténységnek, s hogy a kereszténység kiterjedését, civilizátori missióját csak azon semmiféle vihar által ki nem téphető erős gyökérnek köszönheti, melyet zsidóságnak neveznek. Pedig *Wagner Richárd*, ki nek nagy orra mindig a régi germánságban turkál, jól tudhatná, hogy az egész pogány hajdankor az irodalom terén bármily nagy, bármily örök és remek műveket hozott létre, a vallás erkölcsi eszmék azon magas fokára

műveltsége daczára sem bírt emelkedni, mint a hová emelkedett a zsidó nép. Ezen eszméknek a zsidó nép volt letéteményese, s mikor ez a nép mint önálló nemzet betöltötte hivatását, rendeltetéséhez képest átszolgáltatta ez eszméket a belőle fejlett kereszténységnek.

Itt nincs annak helye, hogy Wagner Rikhárd aljas gondolkozását visszatükröző állításainak bővebb czáfolgatásába bocsátkozzam, s csak azért említettem meg, mert a magyar antisemiták is ilyen szellemű vádakat hangoztattak a zsidó vallás ellen, akár tudatlanságból, akár rosszakaratból.

Mert megdönthetetlen tény az, hogy Izrael kinyilatkoztatott törvénye útján jutott az emberiség a pozitív vallás birtokába és hogy csak a kinyilatkoztatás alapján juthat az ember a lélek halhatatlanságának és a túlvilági életnek tudatára. így lesz az emberből, ki egy gyűrűt képez a természeti lények hosszú láncolatában, egyszersmind szellemi és erkölcsi lény, mert a természet pusztá szemlélete vezethet ugyan bennünket egy hatalmas, bölcs lény: a teremtő megismerésére; de csak a kinyilatkoztatás által lépünk ki a természeti lények hosszú sorából, szellemünk által isten szelleméhez kapcsolva, vagy máskép mint *isten gyermekei*. Ez az eszme pedig már a kereszténység keletkezése előtt a zsidóság eszméje volt, melyet ez megőrzött addig, a meddig az isteni gondviselés azt reá bizta, s mely mai nap is fennmaradásának legmagasabb tényezője. Csak a legbutább *blasphemia* tehát és féktelen rosszakarat a zsidóságtól elvitatni akarni azt, a mit kétezer éves üldöztetésében és szenvedései közepett annyiszor megpecsételt vérével és megaláztatásának eltűrésével.

Átengedem egy perczre egy keresztény történet-írónak a szót. ¹⁾ Elmondva a mózesi törvényhozás lefolyását, így folytatja: »A polytheismus sokalakúságában elvesztette az eszmét, a melyből származott. Ezzel szemben a tiszta istenség absolut eszméje lépett fel, menten a szemlélet minden esetlegességétől. Ily értelemben keletkezett a mózesi dekalog. Meg akarták róni benne azt, hogy benne az erkölcs törvény a törvényhozó parancsának tekintetett. De éppen ebben fekszik a dolog lényege: mert vallás, erkölcsi törvény és polgári rend között különbség nem létezhetett. A *szombat*, mely az egyiptomiak számtalan természet-ünnepei helyére lépett, a teremtéshez kapcsoltatik, a mint ez a mózesi cosmogoniában megjelenik. S mivel a nyugalmi nap a rabszolgára nézve is érvényes, *az isteni állam átölel minden embert*... ..

Azután a legegyszerűbb polgári törvények következnek.

Az isten közvetlen védelme alá lép ily formán az egyéni élet oly jogokkal, a melyeken minden polgári alkotmány nyugszik. Nem az élet és vagyonbiztonságának fogalmából és szükségéből fejlődött-e mindaz, a mit a modern államok alkotmányuknak neveznek?

Az erkölcsi életnek az emberi társadalomban magasztosabb inaugurálását nem lehetett képzelni. A nemzeti természetszolgálat egyszerű tovafoiyásában az emberi nemnek története nem lett volna. Ez csak a monothéismusban, mely elszakad a természetszolgálattól, talál alapot és talajt. Megalapítja a polgári társadalmat, mely minden erőszakoskodástól távol tartja magát.«

¹⁾ Ranke Leopold: Weltgeschichte. I. és II. Die älteste historische Völkerguppe und die Griechen. Leipzig Dunker és Humblot. 30 1. és t.

A gyalázat, a gúny és a rágalom tehát, melyet olyan, egy irányban kétségtelenül genialis, Wagner Rikhárd-féle emberek a zsidóságra szórnak, csak magukra hull vissza; különösen ha azok a hibák, melyeket ő a zsidókra fog, minő a szemtelen arczátlanság, a szerénytelenség, az önbálványozás és a gyerekes érzékenykedés annyira vannak nála kifejlődve, a mit Wagner Rikhárdról minden ember tud.

Nem tagadható egyébiránt, hogy a németek közt *Lessinget* és néhány más nagyobb szellemet kivéve, a legkitünőbb férfiak is szűkkeblűekké lesznek, mihelyt a zsidókról szólnak. Sokan ezek közül bizonyosan nem is ismerték a zsidókat. Csak az előítélettől mentt szabad szellem előtt, mely a humanításra tör, pusztul a nemzetiségi *előítélet* és szabadul fel a nemzetiség igazi *erkölcsi* értelemben.

A zsidó-üldözés gyalázat-bélyegét Németország nyomta a 19. század homlokára, sokkal nagyobb a bizalmunk az isteni gondviselésben, mintsem hogy kételkednénk abban, hogy Németország meg is fogja bűnhődni, habár fölös számmal voltak olyan férfiak, kik a Poroszországból kiindult ezen mozgalmat kárhoztatták; ez vigasz minden humánus emberre nézve oly zavaros időkben, mikor a politikai, társadalmi és nemzeti élet árja oly sok piszkot és szemetet hord magával.

Az immorális sajtó megtette a magáét, hogy a mozgalom ne maradjon elszigetelve Éjszak-Németországban; ugyanazon kezek, melyek Németországban működtek a mozgalom felkeltésére, ugyanazon kezek iparkodtak előkészíteni a talajt Lengyel- és Oroszországban is. Lengyelországban nem sikerült, annál inkább Oroszországban, hol Stöcker segítségére jött Ignatiev, az

államférfiak ezen leggonoszbika és legravaszbika, kit jellemezni annál is inkább felesleges, mert alig van valaki, a ki Ignatiev diplomatai működését ismerve, elhinni képes legyen, hogy ő egyenes utón juthatott magas állására. Ismeretes ő a berlini conferencia idejéből, még ismeretesebb ő egy évig tartott belügyminiszteri működésének korából. Az a be nem ismert, de világos célja, hogy a nihilisták tevékenységét a zsidók üldözésével paralysálja, nem sikerült; de igen is sikerült be nem ismert, de azért nem kevésbé ismeretes megmérhetlen károkat ütni a czári nagy birodalmon.

Oroszországra nézve sem szabad elfelejteni azt, hogy a zsidóüldözések csak a déli tartományokban voltak. Itt is aljas eszközökkel bujtatott fel a nép; azt mondták ugyanis a tudatlan, de egyébként a zsidókkal egészen jó viszonyban élő parasztságnak, hogy a czárnak kívánsága a zsidók üldözése, pedig Ignatievé volt, s színlapokat olvastak fel neki czári ukáz gyanánt. Hogy a corruptiójáról ismert orosz hivatalnokság az üldözést tűrte, nem csoda; hogy a nép komolyan azt hitte, miszerint a teljhatalmú czár parancsából garázdálkodik, azt sem lehet csodálni, – de bizonyos, mert eltagadhatatlan azon tény, hogy a nép itt is nem magától lázadt fel, mert nem viseltetik ellenszenvvel a zsidók iránt, mert hitelesen bizonyított tények azok, hogy az egyik dél-oroszországi városban parasztok jöttek a zsidó birtokoshoz, előre figyelmeztetvén őt, hogy hét nap múlva nagy pusztítás lesz, s mikor a zsidó azt mondta nekik, hogy ez nem a czár parancsa s nem lehet kívánsága, írást kértek tőle, a melyben felelősséget vállal érte, hogy őt nem zaklatták. S nem is a nép volt az, melynek terhére irathatnék az orosz-

országi zsidóüldözés, hanem az a romlott erkölcsű, fél-művelt, dologtalan és renyhe proletártömeg, mely mindenütt a zavarosban szeret halászni, mely a társadalmat egyik bajból a másikba képes dönteni s rabmadarak módjára csak a dögleletes levegőt szereli. Ezt a bandát nem a társadalom posványában élő, minden jogtól megfosztott zsidó pária bántja, hanem az a zsidó, ki a társadalmi tisztességes munka nyomán bizonyos jólétnek örvend s ezt a jólétet, vele született takarékoságánál és szorgalmánál fogva, biztosítja. Ez mindenesetre útjában áll, mert ellentétét képezi az ő nyomorult léhaságának, könnyelműségének és iszákosságának, a mely szép tulajdonokban romlott erkölcsű kor virtust lát.

Sajátságos jelenség az a mit helyén lesz itt megemlíteni, hogy Németországban és másutt is, többi között nálunk is, gyakori a vád, a melylyel a zsidók hazafiatlanságát akarják bebizonyítani, hogy mindig a hatalommal tart. Oroszországban meg ellenkezőleg azzal vádollarak, hogy nagy contingenst szolgáltatnak a nihilistákhoz.

A tisztelt antisemiták csakhamar találnak cadentiát mindenre. Ott a hol a hatalomhoz tartanak, vádolják ezért; a hol az elégedetlenekhez csatlakoznak, vádolják ezért. Nem kell éhez commentai; csak annyi, hogy a zsidóknak a keresztény népek közötti élete egy hajszálig hasonlít a *farkas és a bárány meséjéhez*. Nem helyesen cselekszik, akárhogy tesz, s a vádra van ok elegendő, akármiképpen cselekszik. Az igazság egyáltalán fényes oldala az antisemitáknak s ha a magyar antisemiták Ignatievet állították fel maguknak követendő példányképül, akkor jó utón járnak. Ismeretesek az

oroszoszági zsidóüldözések, a hol a hatóságok és egyesek a nálunk is elterjedt azon taktikát alkalmazták, hogy mindenütt a hol a zsidóüldözés kitört, saját gyá-mortalanságuk szépítgeiésére azt mondták: *a zsidók provokálták az üldözést*. A mentegetődzésnek ez a leg-aljasabb neme, és szóval nem jellemezhető jellemtelen-ség, ráfogni arra, a kit bántok, a kit üldözök és meg-sértek, hogy ezt ő provokálta.

Szegény, szegény igazság!

3.

Istóczy és a magyarországi antisemitizmus. – Istóczy tanulmányai. – Az apostolok. – A kagal. – Az egyetemi tanulók, – A vádak. – A zsidó és szenvedőéi. – A zsidó történet lapjai. – Az antisemiták keresztény társadalma. – Az igazság önzetlen szolgálata.

Istóczy szeret itthon azzal dicsekedni, hogy a zsidók elleni mozgalmat ő kezdte meg s úgy állítja elő a dolgot, mintha a németek hozzá jártak volna iskolába s tőle tanulták volna el a heccet kezdeményező fogásokat. Ha a fámának szabad hitelt adni, neki nagy baja volt egy zsidóval, a ki csúnyául bánt vele. Ezt azután meg is gyűlölte s az emiatti elkeseredésében gyűlöletét átvitte az egész zsidóságra, és méltóbb ügyszóhoz való szívóssággal odáig vitte a dolgot, hogy Magyarországot is belesodorta a zsidó heccbe. Ez a magyarországi antisemitizmus keletkezésének igen rövid története. De az összefüggés kedvéért talán helyén lesz erre bővebben kiterjeszkedni, szükséges felvilágosításul fog ez szolgálni a később mondandókra.

Az antisemitákra nem lehet azt mondani, a mit a poétákra, hogy »születnek«, hanem hogy »lesznek«. Istóczy is úgy lett antisemitává, miután teljes bizonyossága volt arról, hogy ő *mártyr*. Mindnyájan tudják, hogy nem könnyű munka volt rája nézve, a magyar közvélemény egy részét eszméinek megnyerni, sőt – ha az

ő antisemitizmusában két korszakot veszünk fel, mint a hogy lehet is – annak első korszakában meglehetősen magára maradt. Kezdte egy röpiraton, melyet egy francia írónak *Du Mesnit Marigny* könyvéből fordított, a melyben a zsidók viláгурalmáról szóló mese van bővebben elmondva és mondva csinált statisztikai adatokkal bebizonyítva; azután egy lapot akart kiadni, melyből csak 6-7 szám, vagy talán több is jelent meg. Igen jól emlékszem egyik számára ennek a lapnak, melyben a zsidó Disraelit (már t. i. ő szerinte zsidó) gyalázza és mocskolja, azt a Disraelit, akit az angolok most, (Gladstone dicsőséges uralkodása idejében) szeretnének halottaiból feltámasztani, hogy abból a posványból, melybe őket Gladstone bevezette, valamiképen ismét kivezesse. Nem jobban járt a századnak egyik legnemesebb alakja *Cremieux* és még sok más »zsidó«. Ezek tanuló évei voltak Istóczynak az antisemitizmusban, gyűlölte már a zsidókat, de gyűlöletének nem volt képes még oly kifejezést adni, mert még nem elég mélyen tanulmányozta volt az *Eisewnengerek*, *Rohlingek* és egyéb ilyen nagy »írók« szerinte örökbecsű munkáit. Csak még ezekből ismerte ő meg valójában a zsidókat egész lényükben és gyűlölete tudományos alapon biztos talapzatot nyert. Valószínűleg ekkor fogamzott meg benne a 12 röpirat kiadása, hogy vető földje legyen annak a sok bolondgombának, zöldségnek és más egyéb éretlenségnek, melyet azóta nagy gonddal ápolt a képtelenség és a rosszakarat. De minekutána: de gustibus non est disputandum – és a magyar sajtó féktelenebb része eléggé demoralizálta már a jó ízlést és a jó erkölcsöket: ez a tizenkét röpirat, hála néhány sötét velejű falusi pap, tudatlan jegyző, elégedetlen ügyvéd és iszá-

kos néptanító hathatós közreműködésének, elég bő elterjedésnek örvendett és elég nagy tért hódított magának. Azon körökben, hol ezek a röpiratok kedvező fogadtatásra találtak, a legnagyobb képtelenséget sem szükséges indokolni. Az erkölcstelen könyvek tudvalevőleg jobban terjednek mint a jók. A nyomtatott gorombaságot szívesebben megfizetik, mint a bölcs tanácsot, s elhiszik végre az emberek, ha igen sokszor ismételnék előttük valamit. Még munkatársai is találkoztak. És olyan emberek, kik az ó-testamentumot sem ismerik, kik theologiai dolgokkal sohasem foglalkoztak, s kiknek tudatlansága minden sorból kirítt, j o g o t v i n d i k á l t a k m a g u k n a k o l y kérdések fölött, "véleményt mondani, melyeket észszel föl nem érnek. Más könyvekből vett és nem értett citátumokkal! egyszerre talmud-tudósoknak gerálták magukat, a közlött citátumokból olyan tanulságokat vonván le, melyek a zsidót egészen az emberiségen kívül helyezték. Valami obskúrus német vagy oroszországi lapból kiböngészte Istóczy a »Kagalt«. Ezt az általa nem értett szót oda magyarázta a publikumnak, hogy ez titkos zsidó egyesületnek a neve, mely az egész föld kerektségén el van terjedve. Ennek azután irtózatos a hatalma, – miniszterek bukása, kinevezése tőle függ, és sok más képtelen badarságot, mit tudatlan olvasóival elhíttetett vagy elhíttetni akart. S mikor a legkomolyabb arczczal ilyen badarságokat mondott, elfeledte azt, hogy sérti az ország alkotmányos érzületét, sérti a nemzetet, mely tudja, mi által bukik, miképen neveztetik ki a miniszter; hogy séíii a nemzet hivatalnokait, kiket a megvesztegethetés gyanújával illet. Mert szerinte a kagalnak hatalma kiterjed mindenre. Zsidó világoralom ez, mert a zsidók

összetartanak, egymást védelmezik, a keresztények és a keresztény vallás esküdt ellenségei sat. Az egyes ráfogásokra, melyekkel különben az antisemiták keresztény emberhez nem illő gyűlöletüket szépítik, hogy mégis okát adják annak a kiirthatatlan ellenszenvnek, majd e lapok folyamában fogok még megfelelni. A történeti egymásután kedvéért még elmondom itt, hogy Istóczy fáradozásainak sikerült az egyetemi tanulók egy részét is bevonni az antisemitizmus körébe; hogy az egyetemi tanulók is egy stylus tekintetében gyarló, de a nagy férfiúnak, Istóczynak érdemeit annál jobban kiemelő felirattal járultak az antisemitizmus okmánytárához. Nincs mit szégyenelniök. Az éktelen lármába azóta már *Liszt Ferencz* is beleszólt, Vörösmarty szerint »a világnak hírhedett zenésze.« S a szegény mártyr, már mint Istóczy Győző, kedvező események és körülmények segítségével, kelni látja mérges vetését; a sajtó is jobban kezdett vigyázni okoskodásaira, sőt országgyűlési beszédeit mint a honmentés nyilatkozásait közölte némely lap egész terjedelmükben; már nem találtak különösen benne, sőt igazságtalanságot sem, mikor neki hevíülve az őt teljesen elfogulttá, szenvedélyessé és igazságtalanná tevő eszme hatása alatt szóval és tollal az egész zsidóságot lealacsonyította, gúnyolta, rágalmazta, sértette, képtelen ráfogásokkal illetve; a zsidót általában gazembernek, csalónak, tolakodónak mondotta el; a zsidóságot minden rossz előidézőjének, a népek parazitáinak, becstelennek tüntette fel; a megutáltatás minden eszközét használta fel ellenünk és vallásunk ellen; ránk fogta, hogy a világ uralmára vágyódunk. A méltatlan támadások nem voltak újak, hallotta ezt a zsidóság két ezred óta minden században különféle variációkban

és *Apiontól* kezdve egész *Istóczyig* és *Ónodiig* sok nyelven elmondották ezeket s mivel az előítélet még a jobb érzelmű keresztényeknél sem szűnt meg egészen, s a ki a zsidó védelmére szót emelt, nagy könnyen kitette magát annak, hogy zsidó-barátnak gúnyolják vagy azt mondják róla, hogy zsidó pénz vesztegette meg: csak gyenge védelem emelkedett mellettük. A zsidó pedig megszokta már az ilyen támadásokat. S ki ismerné jobban a gyűlölet és ellenszenv lidércz-nyomását mint ő, kinek legjobbait minden hitvány siheder jogot formál gyalázní és piszokkal illetni, kinek többnyire tiszta családi életét minden erkölcstelen pimasz szentségtelen ajakkal mer illetni; kinek erényeit kölcsönzött éknek, hamisaknak mondják, hibáit pedig felfújva vele születetteknek, nem emberi gyarló természetéből folyóknak kiáltják ki; kinek minden cselekményét az önzés rovására írják, kinek hazafias érzületét; tagadják s mikor bebizonyítja azt el nem hiszik, hanem szintén aljas forrásból eredetinek állítják oda: kinek semmit sem szabad tennie, hogy a legrútább gyanúnak ki ne tegye magát, ki elleneinek állítása szerint már természeténél, születésénél fogva sem lehet polgár, hazafi, de sőt ember sem.

A zsidó történelem lapjai hajmeresztő dolgokat beszélnek azon megaláztatásról, azon szenvedésekről, az eltipratásról, melynek a zsidók minden időben ki voltak téve; de mi az erény, ha nem azon példátlan türés, a szenvedések és megaláztatások azon hősies elviselése azért az eszméért, melyet a maga eredeti tisztaságában legelőször Judaea népe fogott föl, azért az eszméért, a melyért annyian áldozták fel életüket és szenvedtek kínos, vértanúi halált; azért az eszméért, mely ebben a három szóban van kifejezve: *egy az Isten*.

Értjük azt a keresztény társadalmat, melyet Istóczy és elvtársai képviselnek. Ok újra felgyújtanák a máglyákat, hogy rajta a zsidóság ezrei veszzenek, mert hiszen nem felebarát, az a zsidó, de nem is ellenség a Megváltó parancsa értelmében, az a zsidó, a kit. ők akarnak tűzzel, vassal pusztítani. A zsidó, Istóczy szerint, egy testileg és szellemileg elkorcsosult faj, mely nem az európai társadalomba, mely nem a keresztény társadalomba való, és mégis – minő ellenmondás! – ezen szerinte testileg, lelkileg elkorcsosult faj világuralmától fél, ezt dörgi folytonosan nemzete fülébe az ország tanácssterméből.

De Istóczy mégis örülhet sikereinek! A zsidók iránti ellenszenv fel van keltve, annak ébrentartásáról bizonyosan fog ő tovább is gondoskodni az által, hogy az eddigi módon tovább is szolgálandja *a szent, a sértetetlen igazságot*. Vajha megtalálná! Most szemügyre vesszük sorba a zsidók ellen annyiszor felvetett és sokszor keresztények által is megczáfolt vádakat. Az antisemiták tábora bizonyos lehet benne, (habár szertetreméltó szokása szerint nem fogja elhinni, mert mi volna képes őt meggyőzni) hogy ezen sorok írója tisztán az igazságot tartja szeme előtt.

A Talmud. - Δ Talmud bírálói. - A Talmud-zsidó. - A Talmud mint szellemi tennék. - A Talmud. - Löw Lipót a nagy zsinatról. - A Talmud rendeletei. - A jeruzsálemi Talmud, - A palästinai Talmud. - Deutsch - Rohling ellen, - Egy zsidó mii a keresztényekről.

Az ókori, többnyire a szentírás magyarázatával, egyes tételeinek kibővítésével foglalkozó, körülbelül egy ezred éven át keletkezett zsidó hagyomány méltányos megbírálása és megítélése nem a könnyű dolgok közé tartozik. Még nehezebb dolog elfogulatlanul ítélni valami fölött, ami évezredekken át sokszor a megtátnadtatás, a gúny, a rágalom tárgya volt, s mely nem szűnt meg lenni ez mai nap sem. Hiszen igen sok zsidó is van, a kit hideg borzongás fut végig, mikor e szót hallja: *Talmud*. Ezen roppant, gondolkodási anyagot magában foglaló könyvről neki is téves nézetei vannak; s ha valamit hallott azon *szórszálhasogató aggodalmaságról*, melylyel e könyvben helylyel-közzel bizonyos a zsidó életet szabályozó, a mai világnézet tükörében legalább is különösnek, kicsinyesnek tetsző rendeletek, fejtegetve vannak: igen könnyen hajlandó az egészet az ostobaság és tudatlanság férczelményének tartani, melyet el kell égetni, s mely jobb volna ha nem is léteznék. A zsidó tudósokat pedig, a kik a kinyilatkoztatott tan egyes tételeit saját felfogásuk szerint magyarázták és fejtegették, mely zsidó tudósok egy

ezred-éven belül (egész a Kr. u. 5. századig) különféle helyeken és körülmények között éltek, igazán olyan elfogult fanatikusként képes tartani, a kik az erkölcsatlenséget és minden gonozsat prédikálták az isten nevében.

Minden józan ember a legnagyobb balgaságnak fogja tartani azt, ha olyan ember, kinek – teszem – Plató köztársaságáról fogalma sincs, Plató bölcsészetéről ítéletet akar mondani; még akkor is téves és mások felfogásától elütő lehet véleménye, ha Plató bölcsészetét tanulmányozta; és íme oly könyvről, melyet a zsidók között is az ezredik ember csak névleg ismer, egész tartalmát pedig még a zsidók papjai közül sem mindenki tanulmányozza át, – tudatlanságuk mellett még elfogult emberek az általuk megítélni nem birt források nyomán, – lealázólag, elítélőleg szólnak. Ha még elég tisztességérzet volna mindegyikben, hogy, mielőtt lesújtó ítéletét kimondja, az ellenvéleményűeket is meghallgatná s a két véleményt, egybevetve képezne magának saját ítéletet. Az ellenség részéről ez legalább nemes taktika volna s az ítélet, habár lesújtó, legalább az igazságnak színezetével bírna. De még megvetendőbb az ilyen eljárás, mikor ez rút cél gyűlöletes eszközévé tétetik.

Ámde a Talmud sokkal jobb, mint a minő a hire, és kevesebb ócsárlást érdemel, mint a melylyel illetik. Az a gyűjteményes munka, melyet a Talmud név alatt ismerünk, több évszázad szellemi tevékenységének terméke, a szent írás tanainak különböző időkben, különböző helyeken és különféle iskolák férfaitól származott szóbeli értelmezései, melyek azután rendszerbe hozva egy gyűjteménynyé szerkesztetének össze, hogy a zsidó nép szétszóratása következtében veszendőbe ne menjenek. Több mint ezer ember munkálkodott rajta.

Az elfogulatlan bíráló előtt a műnek egész lényege, iránya, mi mellett keletkezési ideje, szerkezetének formája is tekintetbe veendő, magas rangot biztosítanak számára minden idők szellemi termékei között. Az a kifejezés: *talmud zsidó* s a vele egybekötött lealázó fogalom, teljesen érthetetlen, s valóban nevetséges dolog, hogyha még zsidók is találkoznak, persze olyanok, kik szintén lusták utána nézni, váljon micsoda az a Talmud, a kik titokban sopánkodva óhajtják, vajha ne léteznék ez a becsmérelt könyv. Pedig a zsidónak nincs mit szégyeneimé ezen a könyvön, sőt inkább bámulásra méltó azoknak a régi tanítóknak önzetlen, istentől ihletett szelleme, kik a szent Írásból, az örök életnek ezen el nem avuló, mindenkor üde forrásából meríteni meg nem szüntek, s megvetve földi rangot, anyagi fényt, életök egyetlen, szent feladatává tették, hogy a szent írásban foglalt örök isteni tanokat magyarázzák, fejteggessék, az élethez közelebb hozzák, általa az életet megszenteljük. Igaz, hogy a gondolatok dús telje, gazdagsága, az egyszerű életbölcse és tiszta erkölcs örök-igaz mondásai mellett a Talmud egyes részeiben sajátságos, korunk világnézetével teljesen egybe nem férő s azért érthetetlen s jelenleg, sőt már századok óta érvénytelen tanokat is találunk; de mihelyest több mint másfélezerrel visszahelyezzük magunkat, és szemlét tartunk azon népek erkölcsi állapota fölött, melyek körében akkor a zsidók éltek,— kevésbé fog feltűnni az itt-ott érezhető nyomott moral, mely különben is sem az általánosan, sem a különösen kötelező erkölcstörvény rangjára számot nem tart.

A Talmudnak egyik része a *Misnah* (Ismétlés) különböző rendeletek és szabványok gyűjteménye, me-

lyeket nagyobb részében a nagy zsinat (Sinagoga magna) állapított meg. Ez a nagy zsinat 71 tagból állott egy pátriárka elnöklete alatt, legfelsőbb hatósága volt a zsidóságnak és vitás ügyekben szótöbbséggel döntött. A magyarországi zsidóság boldogult nagy hitszónoka *Low Lipót*, kinek hazafiasságát senki kétségbe nem vonta hiszen a hazáért, melynek szabad polgára nem volt, börtönt szenvedett a szabadságharca napjaiban, történelmi tanulmányt írt a talmudismus első évszázadáról, a nagy zsinatról, annak keletkezéséről és hatásairól.¹⁾ E tanulmány bevezetésében a következőket mondja: »A titokszerű homály, a mely a biblia utáni zsidóság kezdetét eltakarja, csak egyetlen csillag által világosíttatik meg: e csillag neve *a nagy zsinat*. Majdnem minden, a mi Izrael későbbi vallásos életének sajátságos szint kölcsönöz, ezen magasztalt, testületre vezetetik vissza. A korábbi nemzeteket elbűvölt természeti cultus bájainak erőteljesen ellentálló hithűség; a szigorú vallásos fegyelem megőrzése, mely korlát gyanánt veszi körül a szent régiségeket; a buzgó szeretet, mely a nemzeti irodalom megtartása fölött őröködik és benne fáradhatlanul vizsgál és kutat; – mindezt az utókor a nagy gyülekezet művének taríja. A zsidó liturgia legfontosabb része is e zsinatnak köszöni eredetét.«

A zsidó nép – és vallásos életre nézve ezen zsinatnak különösen a *Makhiheusok* idejében volt, fontos hivatása. A görög culturának nagy befolyása volt. ez időben a zsidóságra, melynek kebelében a nemzeti érzület veszedelmes módon kezdett fogyni. Hogy tehát a nemzeti érzület emelése és felébresztése által a nép

¹⁾ V. ö. Ben Chananja, Monatsschrift für jüdische Theologie. 1858. III. Heft. 102. 1.

önállósága biztosíttassék és megmentessék, a zsidóságot mindjobban átszivárgó görög szellemet kellett távol tartani. A mózesi törvényekre támaszkodó, határozottan körülírt rendeletek által kelle tehát az akkori zsidóság összeségét kötelezni. Ezen rendeletek összege képezi a *Misnáht*, melyet 6 főszakaszra osztva rabbi Jehudah fejezett be 180-ban Kr. u.

A Talmudnak ezen részéből álljon egy pár mondas, melyeket a tudatlan antisemitáknak, de az antisemiták tudósainak is figyelmébe ajánlunk:

Sochoi Antigonos mondja: »Ne tegyetek olyanok, kik uraikat jutalomért szolgálják, hanem mint a szolgák, kik uraikat a jutalomra való tekintet, nélkül szolgálják; legyen rajtatok az Isten félelme.«¹⁾

Semaja és Abtaljon, a zsinat, két elnöke Kr. e. 63-35, kiknek nyilvános működése a zsidó történet legvégzetesebb és legszomorúbb korszakára esik, azt mondják: »Szeresd a munkát, gyűlöld az uralkodást és ne társalogj a nagyokkal. (Semaja). Ti bölcssek, vigyázzatok szavaitokra talán a száműzetést érdemlitek meg és keserű vizű helyre fogtok utasíttatni; tanítványaitok utánatok isznak és ti meghaltok; így szentségtelenítetik meg Isten neve.« (Abtalion).²⁾

Eleazar ben Azarja monda: Kinek több bölcsesége van mint jó tettei, oly fához hasonlít, melynek sok ága, de kevés gyökere van, a szél könnyen kitépi és letériti; ellenben az, kinek cselekedetei többet jelentenek mint bölcsesége, szilárdul áll mint az a fa, melyet semmiféle vihar helyéből ki nem dönthet.³⁾

1) Aboth 1. 2.

2) Aboth 1. 10. 11.

3) Aboth 3. 21.

Majd később, mikor a zsidókra szórt vádakra fogok felelni, még egyet mást idézek.

A Misnáhban foglalt rendeletek maguk is magyarázat és bővebb fejtegetés tárgyát képezték. Azon magvas, rövid tanmondátok, melyek e könyv tartalmát képezték, a tantermekben tovább kifejtetének. Keletkezett az egyes vélemények fölötti élénk, sokszor heves eszmecsere Mindenki iparkodott saját véleményét érvekkel indokolni, az ellenmondásokat kiegyeztetni. A létező anyag kibővítésének ezen módja alapjául szolgált a Talmudnak. A mi t. i. az akkor létező iskolákban tanítottak,¹⁾ azt később fejtegették. S mindaz, a mi a palásztinai iskolákban a rabbik tananyaga volt, összegében a jeruzsálemi Talmudot képezi, mely a 4. század kezdetén fejeztetett be.

Egészen más, sajátságos szellemi élet fejlődött a zsidóságban Babyloniában perzsa befolyás alatt, e szellemi élet nyilatkozásának összege az úgynevezett babyloni Talmudban van lerakva. Ez az ötödik század kezdetén fejeztetett be.

Már a tárgyalás modorára nézve is különbség van a két Talmud között.

A palásztinai Talmud a felvetett kérdéseket egyszerűen, szárazon fejtegeti; kérdés és felelet egymást éri. A babyloni Talmud telve van elmés, szellemes fordulatokkal.

Szóltam perzsa befolyásról és ez a babyloni Talmudra tagadhatatlan; mert míg az 1. 2. és 3. század tudósai Palásztinában arra törekedtek, hogy a gnostikus és keresztény világnézet a zsidóságtól távolartsák s

¹⁾ Ez iskolák: Jamnia, Uscha, Tiberias. – később Pumbeditta, Surában.

a zsidó tant az idegenszerűségtől megóvják, a mire e tanítókat különösen a szekták heves harcza ösztönözte: addig a babyloni országokban, a hol e harcok hiányoztak, s a zsidóság felbomlásától félni nem kellett, ez nem volt szükséges; azért mindazon mondákat, melyeket az apokryph irodalom tartalmaz, a babyloni Talmudban ismét feltaláljuk.

Salvador¹⁾ azon körülményre nézve, mely között e roppant mű létrejött, s a melyben sok csekély dolog mellett temérdek nagy, magasztos gondolat foglaltatik, azt mondja hogy e tudósokat, kiket az elszóratás fenyegetett, oly emberekhez lehetne hasonlítani, kik egy tűzvész alkalmával mindent akarnak megmenteni, a mi kezükbe jő, s másokra hagyják, hogy később a drágább dolgokat a tüztől megmentésék. Ezt akará nézete szerint Maimonides teljesíteni, mikor négyszáz évvel *Luther* és *Calvin* előtt a magasabb értelem világító fáklyáját, lobogtatta s az »*Erős kéz*« czíme alatt kivonatát készítette a Talmudból.

De ép oly bizonyos, hogy nagy előítélet az, ha a Talmudot haszontalan anyagok és disciplinák halmazának tekinti az ember, mely ránk nézve ízléstelen, elavult. Egy része tagadhatatlanul az.

Ám a zsidók ellenségei, sőt azon jóakarók is, kik az emberbaráti szeretet magas fokán jobb véleménynyel vannak a zsidó iránt, de szintén a helyes felfogás és ismeret hiányából a Talmudot a gonoszság, a vakbuzgóság és a sötétség termékének tartják, mely a zsidót a modern polgárisait éleire képtelenné teszi: tekintsenek végig az ókori népek irodalmán, s ha kellőleg

¹⁾ Salvador: Geschichte der Mosaischen Institutionen des jüdischen Volks. Hamburg 1830. ill. k. 110. 1.

megismerkednek ez üldözött, a legiszonyatosabb körülmények és viszonyok között élő tanítók az élet minden viszonyait érintő nézeteikkel, melyek a Talmudban le vannak rakva: akkor mondják meg, hogy képes volt-e a pogány írók akármelyiké az erkölcsiség azon magas fokára emelkedni, mint ezek a tanítók, kiknek legtöbb mondásai a legmélyebb erkölcsi érzületről tesznek tanúságot.

Egy kiváló keresztény tudós Deutsch Ferencz, lipcsei egyetemi tanár, ki Rohling Talmud-zsidóját czáfolja egy figyelemre méltó röpiratban, kimutatja az Istóczyak szeme előtt tudós tanár páratlan tudatlanságát, a ki Eisenmengerből vett citátumait is meghamisította és tudatlansága mellett ravaszságának is méltó emléket állított az ő »pamphlet«-jében. Ezen röpiratnak egyik ismertetője igen helyesen rámutatva a Talmudban előforduló jogi szabványokra, különbséget tesz az erkölcstörvény és a jogtörvény között. Amaz eszményi, ez gyakorlati. Ez utóbbi iparkodik a gyakorlati élet jogi követelményeit az erkölcstörvényhez mentül közelebb hozni. A középkori jogi institutiók, sőt az újkoriak egy része is igen távol áll a morál eszményétől, akár a keresztényt, akár a zsidót vegyük tekintetbe. Senkinek sem jut eszébe a keresztény morált korunk hadi-joga szerint megítélni, mert bizony *ez* nem állhat meg *az* előtt. Attól függ tehát, hogy micsoda mértékkel mérünk. Azt pedig minden ember tudja, hogy a jogi institutiók mindig a kor viszonyaihoz alkalmazkodtak.

Ép oly rút és nyomorult hazugság az, a mit a zsidógyűlölők mérges kolomposai a talmudra fognak, hogy ott a hol a talmudban idegenről (goj) van szó: keresztény értendő, s hogy a talmud megengedné, mi-

szerint minden lehető bűn és gonosz tett az idegen (goj), tehát a keresztény ellenében elkövethető, sőt hogy az Jehováknak tetsző cselekvény volna.

Már az előadás módja is a Talmudban általános tudományos czélnak hódol s mint kultúrtörténeti majdnem páratlan okmány, keresztény tudósok részéről is nagy becsülésben részesült és részesül mai nap is. Jelenleg egy keresztény német tudós fordítja, Dr. Wünsche Ágost.

Hogy Izraelnek egyes vakbuzgóbb tanítói az elsóratás utáni első századokban tehát több mint másfél ezer év előtt a zsidóságban keletkezett egyes szekták ellen nem a különös türelmesség hangján szólottak, azt senkisé is fogja csodálni, a ki észszel feléri, mily erőszakra képes a vallásos meggyőződés fanatismusa; és senkisé is fogja csodálni, a ki ismeri a reformatio korszakának történetét s a reformatiót követő századokat, a ki tudja, miképen írt a katholicismus a Protestantismus ellen, ez amaz ellen. De egyes vakbuzgók fanatismusái a vallásra fogni, ez igazságtalan és megvetendő nyomorult eljárás; még megvetendőbb az ilyen egyes, a türelmetlenség bélyegét magukon hordó kifejezésekért a mai zsidóságot felelőssé tenni s azokat úgy oda állítani, mintha kötelező törvényerővel bírnának.

»Az írás mondja: Nyissátok meg a kapukat, hogy az igazságos nép bevonuljon» – (Jesajas 26.2) ez nem úgy értendő, hogy papok, leviták, vagy csak az izraeliták vonuljanak be, hanem bármily igazságos nép, tekintet nélkül a zsidókra. (Sifra G. Achere 18.)

»A szentírás mondja; Örüljete ti jámborok az Istennek (Zsoltár 33. f. 1 v.) nemcsak papok, nemcsak

zsidók értetnek a jámborok alatt, hanem nemzsidók is.«
(ugyanott.)

Egy nagy tekintélynek örvendő rabbinikus mű: Mezaref – így beszél a keresztényekről: »A keresztény nép bölcs, belátó és nagy nép. Áldottabb mint a régi kor minden népe, mert az égi Istenben hisz. Kiderül az *írott és szóbeli törvényből*, hogy a mostani népeket nem lehet hite hagyottaknak vagy hitetleneknek nevezni, minthogy az ég s föld teremtőjét imádják; ők maguk Istennek annyi parancsát önkényt elfogadták, írott törvényünket szentnek tartják és hagyományainkat is tisztelik. A mostani népek általános emberi erkölcstörvényt követnek és azt tiszteletben tartják. Az emberiség üdve felé törekednek és szívesen árasztják áldásukat Izraelre és méltán el lehet mondani róluk: »Egy Isten teremtett mindnyájunkat és mindnyájan a Legmagasabb fiai vagyunk.....«

»Az ókor minden népe bálványimádó volt, de a mostaniak valóban jámbor, hívő népek; közel vannak a mindenség urához és annak törvényéhez; szeretik az igazságot és hangosan dicsérik gyűléseikben; erkölcsös munkákat írnak, melyek zsinórmértékül szolgálnak, melyről a régi népeknek fogalmuk sem volt (Szabbath, 70. a.).....Sok keresztény tudós törvényünket magyarázta, sokan becses értekezéseket írtak fölére, tornyot építettek föléje és pinczét ástak alája. Igen sok keresztény tudós a szóbeli törvényt is magyarázta és fordította minden ellenséges indulat és szeretetlenség nélkül. Szent kötelességünk a keresztények ellen szintén azt el nem követni, mit zsidók irányában nem szabad tennünk. Isten parancsai általános parancsok embertársaink irányában, nem tesznek különbséget

vallásra nézve. Az isteni törvény megsértését keresztény irányában a Legszentebb és Legigazságosabb tiszszeresen fogja megfenyíteni és megbüntetni, mert Isten nevét megsértette.«

De Izrael gyűlölői még tovább mennek, ők kevesebb logikával, mint hajtva az indokolatlan gyűlölet és bosszú érzetétől azt a képtelenséget állítják, hogy a zsidót vallása kötelezi arra, hogy a keresztényt gyűlölje, őt a hol képes, megcsalja; szolgájának tekintse, sőt erkölcstörvénye értelmében meg is ölheti, mert ez által j csak Istennek tetsző dolgot mivel, ki az egész világot az izraelitáknak adta, kik egykor uralkodni fognak felette sat. sat.

Óh, hogy a 19. század végén még ilyen vádak alaptalanságát is ki kell mutatni, hogy ezen fennen-dicsért század utolsó ötödében még vannak emberek, kik az álpróféták által terjesztett ilyen okatlan mendemondákat elhiszik és elméjüket elzárják az igazság elől, szívüket a szeretet elől.

E vádak magukban véve is oly óriási képtelenségek, hogy a kornak, melyben ilyenek emeltethetnek, szégyenére válnak, az igazság isten-asszonya pedig könnyezve földheti el arcját. De lehetséges-e, hogy az! ó-testamentumon alapuló későbbi zsidó tan ilyeneket tartalmazhat? Felhívást az egyenes gyilkosságra és csalásra, tehát az erkölcstelenségre? Kevés józan és elfogulatlanul ítélni bíró ember hiszi azt. De ezen lapok felvilágosításul vannak szánva. A Talmud nem szorult védelmemre, de a mennyire az csekély tehetségemtől kitelik, reá akarok mutatni e vádak alaptalanságára és bebizonyítani azt, hogy – ha vannak a zsidókban hi-

bák, – ezek nem vallásában gyökeredznek, s hogy, ha vannak a zsidók között egyes fanatikusok, kik a saját felfogásuk készítése bilincsekből szabadulni nem tudnak, és minden szabadabb mozgást perhorrescálnak, ennek ismét nem a vallás az oka, de a faj sem, hanem más körülmények. Azt kideríteni és e körülményeket kellő világításba helyezni a következő lapok feladata.

Rohling és bámulói a Talmud erkölcsstanáról. – Máté evangéliuma és a Talmud. – A zsidógyűlölők fegyvere. – A zsidók mint a társadalom tagjai, elleni vádak.

Rohling és utána az antisemiták itt nálunk, kiknél Rohling nagy és fényes tudós, a legnagyobb mértékben szólnak lealázólag a Talmud erkölcsstanáról. Ha a mi antisemitáink kevesebb vagy kisebb tudósnek tartanak *Rohlingot*, a prágai professort, és más igazsátsámbb keresztény források után néznének, akkor talán igazságosabbak lehetnének, ha egyáltalán van egy kis emberi érzésük, – de nem is ez, ha csak keresztényi érzésük volna és mielőtt leülnek és cikkeznek a zsidók ellen, olvasnák az Új testamentum valamelyik evangéliumát, pld. *Mátét*.

Sajnálom, hogy nincs kezemben az a füzet, melyre hivatkozni akarok, de több év előtt olvastam valahol, hogy az elhunyt tudós Dr. Zipser, (legutóbb rohonczi) rabbitól, Londonban jelent meg és adatott ki *Krisztus hegyi beszéde* Máté evangéliumából párhuzamos mondásokkal a Talmudból. E mű akkor, a mennyire a tudósításokra emlékszem, rendkívüli sensatiót keltett és angol egyháziak részéről sok elismerést hozott számára.

Krisztus hegyi beszédében a keresztény erkölcsan legmagasztosabb tanításai foglalják, s ha a keresztény világ valóban szerinte élne, kevés baj volna a világon, csakhogy sokan hivatkoznak a magasztos erkölcsanra, de szerinte cselekedni: az már más dolog. Mondva vagon pedig Máté evangéliumának VI. r. 3–5 v.: »Miért nézed pedig a szálkát, a mely vagon a te atyádfiának szemében, a gerendát pedig, mely a te szemedben vagon, nem vészed eszedbe? – Vagy mimódon mondhatod atyádfiának: Hadd vessem ki a szálkát szemedből, ha a te szemedben gerenda vagon? – Te képmutató, vesd ki először a gerendát a te szemedből, és azután gondold arra, hogy a szálkát a te atyádfia szeméből kivessed.«

Nézzük most, hogy a Talmud erkölcsana valóban olyan-e, a minőnek elleneink hiszik, vagy nem találni-e ott is a legmagasztosabb tanításokat, melyek mindazon lelki erényeket illetik, melyeket Krisztus is hegyi beszédében fejteget?

Máté ev. V. 5. v. »Boldogok azok, a kik szenvednek, mert ők megvigasztaltatnak.« A Talmudban: »A szenvedések javulásunknak szeretet-hírnökei.« (Sanhédrin 101). »Valamint a só rothadástól óvja a húst, úgy a szenvedések is óvszerek az erkölcsi romlottság ellen. (Berach 5.) – »A szenvedések azon áldozatok, melyek kiengesztelődést hoznak.« (Jalkut Job).

Máté ev. V. 5. v. »Boldogok az alázatosak sat.« A Talmudban: »Az erények koronája az alázatosság« (Aboda zára 2.) »Csak az alázatos részese a boldogságnak.« (Sanh. 88). »A ki magát megalázza, az felmagasztaltatik.« (Erubin 17.) »Az alázat által szűnik meg a rágalom.« (Erachin 15. a.)

Máté ev. V. 6. v. Boldogok, a kik éheznek és szomjúhozák az igazságot, mert ők megelégtettek.« A Talmudban: »Az igazság gyakorlása istennek kellemebb, mint az áldozatok.« (Midr. rabba Sofetim).

Máté ev, V. 7. v. »Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.« A Talmudban: »A ki az embereken könyörül, azon megkönyörül az Isten is.« (Sabbath 151.) »Ha barátod és ellenséged valamit szükségei, segíts előbb az ellenségen, mert ez nagyobb önmegtágadást igényel.« (Baba meziah 32.) »A szegény pogányokon is meg kell könyörölni, segíteni, ruházni, élelmezni kell őket.« (Gittin 61.)

Máté ev. V. 8. v. »Boldogok azok, kiknek tiszta szívéük van, mert ők az Istent meglátják.« – A Talmudban: »Nemcsak az elkövetett bűn^ hanem már a tisztátalan gondolat is felelőssé tesznek isten előtt.« (Baba meziah 44. Berach 60. b.) – »Isten a jó érzületet akarja.« (Men. 110.) »A bűnös érzület rosszabb mint maga a bűn. (Joma 28.) »Az ember tisztítsa meg szívét minden salaktól.« (Ber. 5.)

A végtelenig idézhetnénk meg párhuzamos mondasokat a Talmidból, bebizonyítva, hogy mily igazságtalanok azok, kik eltelve a gyűlölettől, szívüket nem akarják megnyitni az igazságnak, s a hibát, melyet sötét századok a zsidók ellen elkövettek, nemhogy jóvá tennék, hanem visszaakarnak nyúlni a sötét századokba, hogy egy népfajra rányomják a hontalanság bélyegét.

Még néhányat, hogy azután röviden a vádakra feleljünk és ezeknek is kimutassuk alaptalanságát vagy legalább is túlhajtását.

Máté ev. V. 42. v: »A ki tőled kér, adj neki, és a ki kölcsön kér tőled, el ne fordulj tőle.« A Talmud-

ban: »A ki a szegénytől megtagadja az adományt, az j alávaló.« (Baba Bathra 10.) »Ne várjatok addig, míg a szegény könyörög, hanem előzzétek meg adománytokkal, *akármely valláshoz tartozzék is.*« (Jore dea 251.) »A jótékonyság előbbre való mint a véres áldozat.« (Baba bathra 10.) »Adj a szegénynek négy szem között.« (Szifri Reah). »Jótékonyság a gazdagság sava (fűszere.)« (Ketubot 66).¹⁾

A zsidók ellenségei persze hamar készen vannak ellenvetéseikkel. S hogy talán ugyanazon fegyverekkel verjenek vissza, reá főgnak mutatni Máté evangélioma V. fejezetének 43. és következő verseire: »Hallottátok, hogy megmondattott: Szeressed felebarátodat és gyűlöljed ellenségedet Én pedig azt mondom néktek: Szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, a kik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, a kik titeket gyűlölnek, és imádkoztatok azokért, a kik titeket háborgatnak és kergetnek titeket sat. Csakhogy először: Krisztusnak ezen isteni könyörületességről tanúskodó parancsa kiáltó j ellentétben áll az antisemita keresztények gyakorlatával és hadi kiáltásaikkal, a zsidók több ezer éves szenvedéseivel a keresztény társadalomban, habár nem igaz és rosszakaratra valló ráfogás, hogy a zsidó gyűlöli a keresztényt vagy ennek ellenségének vallaná magát, a mi különben nem is volna csoda. Azután harmadszor, nem áll ugyan az ó-testamentumban: szeressétek ellenségeiteket; de az sem áll, hogy: gyűlöljétek. De hogy az előbbi sehoggy sem fér össze az emberi természettel, azt legjobban bizonyítják maguk az antisemiták, kik

¹⁾ V. ö. Máté ev. VI, r. 1. v. Eszetekbe vegyétek, hogy alamizsnátokat ne osztogassátok emberek előtt, hogy láttassatok azoktól sat. V. ö. Dr. Schreiber Emanuel: „Der Talmud“ 13. 1. s. f.

azokat is gyűlölik, gyűlöletükkel üldözik, kik nem ellenségeik, lehet-e más tehát a gyűlöletök forrása, mint piszkos. Óh, ne hivatkozzanak tehát mindig az ő keresztény voltukra és ne gyalázzák *Krisztus nevét*, kit a zsidók jobban tisztelnek, mint ők. De ha nem is olvashatjuk az ó-testamentumban és a Talmudban, hogy az ellenséget szeretni kell, a miből némelyek a zsidó erkölcsstan szűkkeblőségét akarják magyarázni, igen sokszor int bennünket úgy a szentírás, mint a Talmud, hogy az ellenséggel is jót kell tennünk. »A ki gyűlöl, mondja a Talmud (Derech erez c. 11.) gyilkoshoz hasonló.« – Lehetséges-e az, hogy istenfélő ember valakit gyűlölhet és ellenségének tekinthet? (Peszachim 113.) Egy fél századdal Krisztus előtt mondotta *Hillel* egy pogányhoz, ki tőle a zsidó vallás lényegét akarta megismerni: »A mit nem akarsz, hogy neked tegyenek, te se tedd azt másnak; ez a vallás magva, a többi csak magyarázat.« (Sabb. 31. – Nedarim 7. Gen. rabb. 24.)

Azt a gyönyörű imádságot pedig, a »Miatyánk«-at, mely Máté evangéliumának VI. f. 9-13 versében olvasható szintén össze lehetne állítani a Talmudból. Könyv pedig a melyben a keresztény erkölcsstanhoz hasonló mondások vannak, nem lehet oly rossz, mint azt ellenei el akarják hitetni.

A ki az előbbiekből érteni akart, az érthetett, azért a vádokról csak igen röviden fogok szólni, mert ezek a vádak annyiszor czáfoltatának már meg, hogy azok a kiket meggyőzhettek ezek a czáfolatok, úgy is tudják, mennyi e vádokban az igazság; a kiket pedig meg nem győztek, azokkal szemben úgy is haszontalan minden védekezés. Itt különös tekintettel leszünk hazánkra,

habár nem is volna rá szükség, mert hiszen a dresdai komédia gyászlovagjai megmutatták, hogy a zsidógyűlöletnek nincsenek nemzeti korlátai, a szép szellemek találkoznak mindenütt.

Az egyes vádak, melyeket a zsidók ellen felhoznak a következőkben foglalhatók össze. Azt mondják:

a) hogy *uzsorások* s a köznépet kipióczázzák.

b) hogy hontalanok, idegenek, sehol nem éreznek a hazaért;

c) hogy a nehéz munkát kerülik; mindenütt csak közvetítő szerepet játszanak, productiv munkára nem hajlók; az eke után járnak, a kardot forgatni nem szeretik.

d) hogy a társadalomba beolvadni nem akarnak; hogy önzők, nemesebb eszmékért, közügyekért áldozni nem akarnak és faji jellemöknél fogva nem tudnak.

Sok és súlyos vád, s ha e vádak valóban igazak volnának, és a zsidókra ráillenének, akkor valóban nem volna más mód, minthogy ki kellene őket pusztítani, úgyannyira, hogy magvuk is szakadjon.

Ámde distinguáljunk egy kissé. Kutassuk e vádak alaposágát vagy alaptalanságát, és mutassuk ki, váljon valóban a zsidók jellemében fekszenek e azon tulajdonságok, melyekkel némelyike bír is, s melyeket a zsidók ellenségei kivétel nélkül mindegyikére reá lógnak. Sorba fogjuk venni ezeket a vádatokat s a hol lehet a történelem segítségével iparkodunk azokat megvilágítani.

A zsidó nép hajdan. – Mikép lett a zsidó kereskedővé. – Az uzsora. – Középkori fejedelmek és a zsidók. – A szentírás és a Talmud az uzsoráról. – Mi az oka társadalmunkban az uzsora terjedésének. – Védeszközök az uzsora ellen.

Általánosan ismert és elismert tény az, hogy a zsidó ős hajdanában pusztán földművelő és állattenyésztő nép volt; hogy a kereskedelemhez sem hajlammal nem viseltetett, sem pedig nem űzte azt; s ki a szent írást ismeri, az nagyon jól tudja, hogy egész szervezete, alkotmánya egy földművelő nép alkotmánya vala, s maguk az isteni Igéreték is a földre vonatkoztak; a főbb ünnepek pedig egyenesen földművelő nép erkölcsseire és szokásaira mutatnak. A zsidóknak mai foglalkozása a kereskedelemmel tehát éles ellentétet képez nemzeti létének egykori alapfeltételével a földműveléssel. De az elfogulatlanul ítélő ember jól tudja, hogy a zsidók a más népek körében *kényszerületének* a kereskedelemmel foglalkozni, abból az egyszerű okból, mert a karthágóiakat és phoeniciaiakat kivéve, az ókori népeknél nem igen nagy becsben állott a kereskedés, sőt nem is tartatott tisztességes foglalkozásnak és az újabbkori népekről is tudjuk, többek közt a magyarokról, hogy a kereskedő mindig idegen volt: ismaelita,

rác, zsidó. A modern nézet a kereskedelmet illetően csak lassan érvényesíti átalakító befolyását, habár oly kiváló keresztény kereskedelmi népek is vannak, melyek a kereskedelemnek az általános jólétre való befolyását korán felfogták (a velenceiek, hollandok és angolok).

A mindenütt csak türt, polgárjoggal nem bíró zsidó a körülmények kényszerítő befolyása alatt lett kereskedővé, kinek mindig készen kellett állnia, hogy önmagával családját és pénzét is mobilizálhassa, valahányszor pénzszükségben levő fejedelmeknek szükségük volt pénzre privátszenvedélyeik kielégítésére.

Kant, a mély elméjű német bölcse, csodálkozását fejezte ki egyszer a fölött, hogy miképpen állhat egy egész népfaj kereskedőkből. De ő, a ki megírta »a tiszta ész kritikáját«, elfeledte, hogy körülötte még járták a boszorkányperek, s hogy a zsidónak nincs megengedve sem a föld vétele, sem pedig valamely iparág üzése. Mert az emberséges keresztény czéhek nem fogadták be kebelükbe a zsidót. Volt idő, mikor a kereskedőt csalónak tartotta mindenki, habár nem az volt, de lehettek, úgy mint most is vannak, a kereskedők között csalók is, de ebben a tekintetben nem igen tesz kivételt keresztény és zsidó; a keresztény is sokszor az úgynevezett zsidófonttal mér, és árucikkéből minél több hasznot akar húzni. Ámde van ez ellen menedék, nem kell tőle venni. De úgy hiszem, egy népnél, mely a »bolygó zsidóként« évszázadokon át nem hajthatta fejét nyugalmasan a párnára, az a csodálandó dolog, hogy – feltéve, miszerint el is fajult, a mint azt híresztelik ellenei – nem fajult el egészen, hogy az üldöztetések daczára is fenn bírta magát tartani úgy, hogy

mihelyest valahol a polgári szabadság napja reá is süttött, az emberi tevékenység minden terén hasznossá tévé magát, egyesek pedig közüle, a sok akadály és nehézség daczára a legmagasabb polczokra is emelkedtek.

Kétségtelen és nincs okunk el nem ismerni, hogy a zsidók között vannak uzsorások, s hogy fájdalom, ezek sem könyörületesebbek, mint a keresztény-uzsorások, kik – úgy mondják – bámulatos raffinériával képesek körülhálózni és megsemmisíteni áldozatukat.

De ha aránylag több uzsorás van a zsidók között, ennek okai először az elmúlt századok embertelen törvényeiben keresendők, melyek a zsidót úgyszólván reá kényszerítették e becstelen foglalkozásra, mert a pénz volt az egyedüli, a melylyel bizonyos helyeken való tartózkodását, megfűrését, úgyszólván életét és biztonságát vásárolhatta meg, és másodsor, hogy ezeknek az uzsorásoknak oly kevés becsületérzésük van, azt sem lehet csodálni, mert a kiben elnyomják erőszakosan a jogérzetet, ott amúgy is elenyészik a becsületérzés, a mit a rabszolgától az elnyomóknak követelni nem szabad.

Keríts egy embert hatalmadba, öld el benne az öntudatot, a becsérzetet, minden nemesebb ösztönt, éreztesd vele hatalmadat, hatalmadban az ő elhagyatottságát, alacsony voltát, eltiprott emberi személyiségét, azután ülj az erkölcsbíró trónjára, hogy Ítéletet tarts fölötte.

Így tettek a népek a zsidókkal, de nem annyira a népek, mert ezeknek nem volt akaratjuk, mint inkább egyes zsarnok hatalmaskodók, kik elvesztett tekintélyüket akarták ismét visszaszerezni és prédának oda dobták a zsidókat, mikor nekik nem kellett.

Hogy miképpen kényszerítettének a zsidók, minden polgári becsületes foglalkozásból kizárva, magukat a handlérozásra és uzsorára adni, arra nézve *Dr. Schwabacher Leon Simeon*, odessai városi rabbi néhány érdekes példát idéz a történelemből, melyeket itt át-
veszünk:

»Fülöp Ágost 1218-ban hívta vissza a zsidókat, miután kétszer kifosztotta s azután kiutasította, s törvényes alapon rendezvén üzleti viszonyait 50%-ot állapított meg. (Ordonances des roys de France torn. I. p. 36, 37.)

IX. Lajos korlátolni akarta a zsidók uzsoráskodását, de az ő bárói ellene szegültek ennek, mert a keresztény uzsorások még jobban nyomták őket. (V. ö. *Depping Histoire des Juifs au moyen age* p. 124. –) V. Károly pedig 1350-ben 80%-ot állapított meg. (V. ö. *Ordonances IV.* p. 439. *V.* p. 496.)«

A zsidók védőiből azután igen sokszor vádlók lettek s legtöbbször drágán kellett megvásárlaniok azon türelmességet, melyben több fejedelem őket részesítette.

Egyszóval rendszeresen elfajulttá tétettek, s akkor könnyű volt rájuk fogni, hogy a reájuk erőszakolt gonoszság nemzeti jellemökben fekszik. Ismétlem azért még egyszer, hogy én részemről azt csodálom, hogy ily systematikus eljárás folytán a nép téliesen el nem fajult. Az meg éppen megfoghatatlan, hogy miért lettek volna a zsidók jobbak elnyomóiknál, miután a szenvedés mindig és mindenütt az ő részükön vala. Ok nélkül nem korcsosodik el nép soha sem testileg sem lelkileg, s hogy a zsidó nem korcsosodott el, bizonyára erkölcstörvényének köszönheti s a sötét kor teremtette azon körülménynek, mely az emberi társadalomból kirekesztette; mert a zsidók elkülönítése is,

és azon körülmény, hogy ez a legújabb időig fentartotta magát, elnyomói embertelenségének következménye volt.

Szentírásban és Talmudban (a hol az uzsoráskodás oly szóval jelezte tik, mely egy jelentőségű a kigyómarással) el van tiltva az uzsora még idegenek irányában is és a pénzkölcsönzést illető törvények egyáltalán oly emberségesek, hogy a római és görög világban elfogult és ennek tudományát váltig szopó korunk, pirulva elbújhat előle.

Mózes III. 25 f. 35-37 sora így hangzik: «És ha elszegényedik atyádfia, akkor támogasd karját, legyen az idegen vagy bennlakó, hadd éljen veled együtt. Ne végy tőle kamatokat s uzsorát, s félj istenedtől, hogy atyádfia megélhessen melletted. Pénzedet ne add neki kamatra és uzsorára ne add neki élelmedet.» Magok az antisemiták sem fogják tagadhatni, hogy ott, hol e szó »idegen« a szentírásban előfordul, az nem jelenthet keresztényt, és a szentírás, ha az idegentől meg is engedi a kamatvételt, nem uzsorás-kamatot ért alatta, tehát nem olyant, a mely által a kölcsönadó adóságát tönkre tehetné. A szentírás illető helyét ilyformán magyarázzák a biblia commentatorai. *Nachmanides*, *Abravavel*, *Mendelssohn*, és soha senki másképp nem is magyarázta.*)

Szerény nézetünk szerint az uzsorában mi egy oly társadalmi calamitással állunk szemközt, melyen leg-hathatósabban csak a társadalom maga segíthet. Kormány és törvényhozás néhány palliativ rendszabályt hozhatnak ellene, de megszüntetni aligha lesznek képe-

¹⁾ V. ö. Hochmuth Ábrahám. Istenismeret és istentisztelet. 118. oldal 1. jegyzet.

sek azt, ép oly kevéssé, mint őket lehet okozni azért, hogy az uzsora annyira pusztít. – Bizony nincs becsületes ember, ki az uzsorát szeretné, és mégis sok becsületes ember is merül el becsületét veszelve hullámaiba. Ámde, ha nézetünk szerint nem a kormány és törvényhozás okozták az uzsora terjedését s annál fogva akármely törvénnyel azt megszüntetni nem lehet; annál nagyobb tere nyílik a társadalmi tevékenységnek az uzsora kipusztítására, csak *akarnia* kell.

Ez a dolog veleje.

Szomorú tapasztalás, hogy társadalmunknak nincs összekötő kapcsa, elv és irány talán, s azért éppen ott, a hol minden tényezőnek összműködésére volna szükség, ott mutatkozik leginkább gyarló tehetetlensége. Temérdek itt a baj és a hiány.

A sok közül csak a legkirívóbbakat akarjuk fel-
említeni.

Gyenge közérzet és közszellem – ennek folytán az érékközösség hiánya.

Laza közérköcsiség s ennek folytán a viszonyok rendkívüli kuszáltsága minden téren,

Magas életigények, a szerény álláshoz meg nem felelő fényűzés nagy költsékezés – az ezáltal okozott elégtelenség, az egyszerű viszonyok kerülése, az elérhetetlen után való epesztő vágy.

Munkakerülés, a takarékoság hiánya sat.

Az említett bajok megszüntetésére minden államban segédkezet nyújthat a kormány, de nincs módjában azokat megszüntetni. Ezt gyökeresen megváltoztatni csak a társadalom összes tényezői együttesen képesek.

Az eszközök, melyekkel a társadalom e bajokat megszüntetheti, pozitív és negatív irányzatúak.

Amazok erélylyel, komoly akarattal foganatosítandók, gyorsan eszközlésbe veendőek és következetes buzgalommal keresztülviendőek; ezek inkább erkölcsi irányúak, tartósak és oly erkölcsi tőkék gyanánt tekintendők, melyek nemcsak dús erkölcsi, hanem anyagi kamatokat is hozni hivatvák.

A positiv eszközök közé tartozik első sorban, hogy a társadalom becsületes, intelligens osztályai állást foglaljanak az uzsorásnak nevezett vérszopó nádályokkal szemben. – Míg tisztos egyének, kik a becsületre adnak valamit, nyájasan kezét szorítanak velük, s míg az uzsorás sok helyütt az első helyet követeli magának, s pénzes zacskója kedvéért meg is kapja: addig ő édes keveset fog törödni bármily törvénnyel. A nyilvános megbélyegzés, kizárás a társaság jobb köreiből, ez az első; tudjuk jól, valami különös; becsüléssel maga a kölcsönvevő sem igen gondolkodik az uzsorásról; megvetőleg viseltetik irányában, habár ékesen szólóan mégis akarja győzni pénztelenségéről. A nyilvánosság mégis más hatással leend reájuk.

Meg vagyok győződve róla, hogy az ily eljárás esetében a világ csudálkoznék, mennyi van ezen gyönyörű speciesből a keresztények között.

De hogy képes-e a társadalom azt keresztülvinni? Az oly kérdés, melyre feleletet igen nehéz adni.

Sokkal biztosabb az a másik, mely által az uzsorások alól elvonatik a talaj. Ez a társadalmi önsegély.

Nagy szó ez, s e tekintetben még valóban igen hátramaradtunk a többi nemzetek mögött. Az önsegélynek alapja, kútforrása a takarékoság, az arra való hajlam. Minden társadalmi osztálynak kötelessége volna saját osztálybeliéről bizonyos eshetőségekre gondos-

kodni, oly segélyző egyesületek által, melyek szükség esetén hathatósan képesek gyámolítani a segélyre szorultat. Habár vannak már gyér számmal bizonyos segélyzési egyesületek, nagyrészt haszontalanokká teszi az a szellem, mely bennük uralkodik, a terhes és nehéz manipulatio. Azonkívül üdvös működésük nagy hátráltatója a takarékosági ösztön hiánya, s mivel senkisémet érteti meg vele a kölcsönös segélyezés üdvös következményeit, nem ritka az a kifogás: nem gondoskodom én másról. Pedig kevés megerőltetéssel sok szép eredményt lehetne ez által elérni. De ki szünteti meg a *közérzület*, a *közszellem* hiányát? Közszellem nélkül senkisémet bírható arra, hogy berakott fillérjeivel érdekjártársa eshetőleges szükségének megszüntetéséhez járuljon, a mire pedig ő maga is rászorulhat. A kölcsönös önszegélyző egyletek hiánya legjobban érezhető falu helyen a kisebb parasztbirtokosok között. A parasztgazda ritka esetben tud takarékoskodni, ha van akkor költ, ha nincs, akkor kölcsön után fordul s így vagy úgy busás drágán fizeti meg az árát. Sokszor rámegy a kölcsönnek fele, míg az egyik vagy másik intézettől pénzt kap, s jöjjön egy pár rózszesztendő, háza, birtoka rámegy.

Takarékmagtár hol van a te országod? Sok szépet írtak erről is már össze, de ki világosítsa fel a népet arról, hogy a legkisebb társadalomban is az egyik a másikért van itt, hogy a fölöslegből mindig kell valamit takarítani, s a gazdálkodás nem áll csupán az adóslevelek írásában s a telekkönyvek teherlapjának betöltésében.

A magyar parasztgazdának kemény feje van, de ha egyszer megnyílik, s ha van a ki megnyissa, szí-

vesen befogadja a jó tanácsot; de hol vannak a szegény népnek tanácsadói – ezek csak akkor bújnak elé, hogyha választási céljaikra etetik és itatják, s ha szükséges – barommá süllyesztik alá.

A pénzintézetek nehezen hozzáférhetőek, mert míg onnan pénzt kap a gazda, a prókátor már leszedte a tejfelt.

A tisztességes kamatokra adó pénzintézeteket könnyebben hozzáférhetőkké kell tenni a nép részére. Sokszor hallani a nép ajakáról azon panaszt, hogy inkább bárhová fordul pénzért.

Ezek – a törvényes intézkedéseken kívül azon eszközök, melyekkel a társadalom maga-magán segíthet, hogy az uzsora annyira el ne hatalmaskodjék.

Ami pedig az említett negatív eszközöket illeti, azok nem kevésbé fontosak ugyan, de komoly törekvés nélkül ki nem viendők; azon bajok elhárításából állanak ezek, melyekből az uzsora folytonosan táplálkozik, s melyek elhárítása nélkül elharapódzásának, folytonos terjedésének, miután életföltételeit képezik, útját állani nem lehet.

Nem új dolgokat mondok, mikor ezeket elszámálom, sokféle variációkkal hallják ezeket hangoztatni folytonosan; vannak azonban bizonyos igazságok, bármily egyszerűek legyenek azok, melyeket eléggé ismételni nem lehet. Egyszerű tényei az élettapasztalás és életbölcességnek. Hátráltatói e bajok minden egészséges fejlődésnek, a közerkölcsiség emelkedésének; következményeikben egyenesen romlásra vezetnek.

Mértékletlenség az életmódban; iszákosság, dologtalanság, a körülményekkel való számítani nem tudás, az előre nem látás, az a befészkelte rossz tulajdonság,

mely népünkben megvan, hogy lelketlen izgatóktól oly könnyen félrevezetteti magát és bajának kútforrásait felismerni nem bírván, mindenért a kormányt okozza – mind megannyi szomorú okai közjólétünk rohamos hanyatlásának, közerkölcsiségünk sülyedésének, gazdaságaink elpusztulásának, s általában sok rossznak, mely a nemzetnek temérdek kárt okoz s haladását sokféleképpen akadályozza. Ez egyszersmind oka az uzsora folytonos tovaterjedésének, melynek a törvény sem bír elegendő gátot vetni.

Az okok elhárításáról kell gondoskodni komoly eszközökkel a nép felvilágosítása, jó nevelés, olcsó törvénykezés és minden által a mi a cél elérését elősegítheti. Nem lehetetlen! De nálunk az érdekek szétágazók, az akarat nem eléggé komoly, s ha részben a viszonyok sem kedvezők, sok tekintetben a társadalmon magán áll, hogy azokat kedvezőbbekké tegye.

Ha a tényezők mind összeműködnek, megszüntethetik részben az uzsora pusztításait, lassankint kevesbítethetik azok számát, kik uzsora kölcsönhöz folyamodni kénytelenek. Azok az uracsok pedig, akik (sokszor nem is nemes) szenvedélyeik kielégíthetése végett s nem a szükség parancsolta kényszerítő okokból vesznek fel magas kamatú kölcsönöket, s a kiknek az nemes szén. vedélyük is van, hogy nem szeretnek fizetni, nem érdemelnek jobb sorsot, minthogy megkoppasszák. A ki egy éjjel 5-10000 frtot vagy még többet is veszteni tud a kártyán, az nem sok kárt tesz magán, ha az uzsorásnak akármennyit fizet. A társadalom heréi miatt nem szükséges rendszabályok után nézni az uzsorások ellen.

Általános azon panasz is, hogy a középbirtokosság is elpusztul az uzsora következtében s a birtok idegen (zsidó) kézre kerül. Ámde nem ösztönöz e gondolkodásra azon körülmény, hogy a birtokok elpusztulásának idegen kézre jutásának nem mindig az uzsora kölcsön az oka; hanem hogy elpusztulnak, idegen kézre kerülnek biz azok uzsorakölcsönök nélkül is és tisztos kamatok mellett?

Nem vagyok nemzetgazdász, s megvallom, hogy a létező baj mélyebb okainak fürkészésére és megállapítására nincs elég közgazdasági tapasztalásom, de annyit a józan ész is megmond, hogy a legtöbb elpusztuló birtokokra felvett tőkék nem valódi szükségletből, befektetésekre vétetnek fel; hanem privatpassiók kielégítésére, gyümölcstelen költségekre. Hozzászámítva e gazdálkodáshoz még az időjárás esélyeit is, nem csodálhatjuk, ha a birtok nem mindig táplálja birtokosát.

Mind ezzel nem akarjuk mondani, hogy az emberi társadalom ezen utálatraméltó speciese nincsen – akár fölös számmal is a zsidók között. Magam sem szeretem őket és Istóczy *kagalja* daczára én sokkal jobban gyűlölöm és utálom, mint az a borissza hivatalnok, ki uzsorásával karonfogva jár az utcán keresztül, tudván hogy a zsidó erre »bhöszke« lévén, könnyebb szerrel prolongálja neki a váltót, mert már kétszer is lejárt. De ép oly kevés tiszteletet érzek a semmivel sem jobb keresztény uzsorás irányában, kinek szíve egy cséppel sem nemesebb zsidó érdektársáénál. S ha e lapok nem arra szánvák, hogy a zsidó uzsorást mentesék, a ki miatt nem érdemlik meg az üldöztetést a többi zsidók is, a kik tiszták e büntől, nem árthat a szomszéd szemében levő gerendára is oda mutatni.

Biz az társadalmi hiba. S míg a társadalom maga nem fogja lehetetlenné tenni az uzsorásokat, a törvényhozás – mivel közgazdasági bajok és – nagy lumpok mindig lesznek – csak ideig óráig segítő palliatív rendszereket alkalmazhat az uzsora ellen. De éppen a társadalom erkölcsi gyengeségét és gyávaságát mi sem mutatja jobban, mint azon szomorú körülmény, hogy a legnagyobb uzsorások egyszersmind szereplő személyek, kik érdemetlenül ott ülnek a vének tanácsában, kiknek szava igen sok esetben súlylyal bír, mert a pénz, a – pénz: a nervus rerum, mely elől mai napság a jámbor keresztény sem huny szemet, s mivel a belső érdemet ő sem hajlandó méltányolni, a világi tisztesség a pénzes zacskó nagysága szerint fokozódik. Majd tisztulna a társadalom ettől az utálatos szeméttől, csak volna jó, magának elegendő bátorsága ezekkel úgy elbánni a mint megérdemlik.¹⁾

Az antisemiták legjobban tudhatnák, hogy az ember nem lehet angyal, s hogy a legtisztább emberben is lehet hiba, gyarlóság.

¹⁾ Különféle skriblerek, a kik kényelmesebb dolognak tartják a pusztá plágiumot mint a gondolkozás után való írást, bizonyos kedélyességgel szoktak hivatkozni Shylokra, mint a zsidó uzsorások ezen prototyp jére, Shylok csak Shakespearenél zsidó, a valóságban pedig keresztény volt. L e t i: De vita Sixto című művében a következőket beszéli el: A 16. században Kómában egy S e c c h i nevű keresztény és egy S a n z o n e C e n e d a nevű zsidó között fogadás történt. A betét a zsidó részéről egy font hús volt testéből, a keresztény részéről száz senci. A keresztény megnyerte a fogadást és kívánta a húst. A pápa pedig mindakettőt kikergette Rómából.

7

A hazafiság és a zsidók. – Igaz-e, hogy a zsidók nem érznek a hazáért. – A hazaszeretet példái. – Jellasich és a kanizsai zsidók. – Lőw Lipót. – A zsidók nyelvi beleolvadása a nemzetbe. – Egy magyar-zsidó irodalomterjesztő egyesület. – Az organizáció szükségessége.

Áttérünk most, a második vádra, hogy a zsidók hontalanok, idegenek, nem képesek érezni a hazáért, sőt hálátlanok azon haza iránt, mely őket befogadta sat.

Ez a vád így általában odavetve nemcsak felületes, de még oktalan is. Különösen könnyű emelni azt a vádat olyanok ellenében, a kiknél minden önző célra vezettetik vissza s a kik nincsenek hozzá szokva, hogy méltányosan ítéljenek erényeikről, hibáikról, hogy elismeréssel legyenek igazán az ő valódi érdemeik iránt. A ki már előre is elfogultsággal találkozik tetteinek megbírálójában, annak a legcsekélyebb méltányosságról is le kell mondania a várt ítéletben, mert azzal nem találkozik.

Sokkal kevesebb terem van ez egy kérdésre nézve, mintsem hogy hegyiről tövire iparkodhatnám a vád alaptalanságát vagy legalább túlzó voltát bebizonyítani, mert előbb a hazaszeretet fogalmát kellene definiálnom és azt megvilágosítanom minden oldalról.

Feltéve, de meg nem engedve, hogy e vádban igazság volna, oda mutatnék a túlzók esztelen kívánságára, s azt mondanám:

Ti rabszolgák gyanánt bántatok a zsidókkal, kik 1000 esztendő óta veletek vannak e földön, s míg ti lassanként a nemzeti fejlődés folyamában a civilizáció útjára tértetek, s szabad népnek minden jogaival felruházva voltatok, a zsidót megtúrtétek ugyan, de évszázadokon át megfosztottátok az emberi és polgári jogoktól és egy megvetett foglalkozás körébe dobtátok, melyben alig fejlődhetett ki más benne, mint az önzés és a ravaszság azon neme, mely boszút akar állani az évszázados elnyomatásért. Most adtatok neki polgárjogot, őt is a haza fiává tettétek, s az elnyomott rabszolgától mindjárt azt kívánjátok, hogy ugyanazon forró ragaszkodással ölelje szenvedéseinek, elnyomatásának helyeit, mint ti sat.

Ámde nincs is az úgy.

Véletlenül sokszor bebizonyította már a zsidó, hogy ép oly melegen érez a hazai földért, mint akár-mely vallású polgártársa, hogy életét, vérért feláldozni kész, s hogy szeretettel ragaszkodik a röghöz, mely apáit megtörte, s melynek szabad fia ő lett.

Ezen hazaszeretetnek ékes bizonyosságát szolgáltatta az 1848-diki szabadságharcz, a melynek idejéből csak két tényleges példát legyen szabad idéznem.

Egy somogy megyei kis városkában élt egy zsidó, ki annak a kis hitközségnek előljárója volt. Mikor a forradalom kitört, két fiát honvédnek öltöztette saját költségén s elküldötte a szabadságharczba, ő pedig messze tehetségén felül hozott pénzáldozatot a haza ol-

tárára, s egy ezüst tobákszelenezétől, mely drága emléke volt, vált meg, mikor gyűjtések eszközölttek.

A másik pedig az: Pesti Frigyes egyik nagyobb történelmi munkájában olvastam és emlékezetből idézem. Jellasich Kanizsán megy keresztül, s a jelentésben, melyet az udvarhoz tesz, a zsidókat a legdühösebb forradalmároknak mondja, kiket okvetlen meg kell büntetni.

E példák mellé még másokat is állíthatnánk, s ha a kapott jogokért hálás tud lenni nép vagy faj, ezt a Magyarországon lakó fajok közül bizonyára a zsidó mutatta ki legjobban: ezt kétségbe vonni nagyon nem szép dolog.

Hivatkozom még Lőw Lipótra, s a szabadságharcban Pápán történt szereplésére. A ki ama nagy napok történelmét csak némileg ismeri, az tudja, hogy ez a hazafias érzelmű zsidó pap fogságbüntetést szenvedett azért, hogy hazáját, szerette, melynek ő akkor még egyenjogú fia nem volt; pedig Lőw morváai születésű volt; itt a hazában sajátította el a nemzet nyelvét és lett lángszavú tolmácsává a legtisztább honszeretetnek. Mikor a Lőw Lipót által Pápán 1847-ben kiadott »Magyar Zsinagóga« első füzete megjelent, az »Erdélyi Híradó« (pedig Erdélyben nem igen kedvezett akkor a közvélemény a zsidóknak) 1847. márczius 4-i-diki számában így ajánlja az említett vállalatot: »Mi is megkaptuk a »Magyar Zsinagóga« első füzetét, melyet az egész hazában ismert hírneves főrabbi Lőw Lipót szerkeszt. Ki ne ismerné e nevet, ha csak a »Pesti Hírlapban« megjelent jeles czikkeiről is. A ki azonban ezen lelkésznek valóban főpásztori szellemével behatóbban megismerkedni kíván; a ki valóban utánzásra méltó

magyar zsidó jellemet, akar látni; a ki Izrael elleni el-lenszenvét le nem küzdheti: az olvassa e könyvet, és mondja meg, hogy szellemének nyújtott-e olvasmány nemesebb, tisztább és reá rézve sajátlagosabb örömet mint az említett. Minden része, minden lapja, minden sora az igaz vallásosság, a tiszta erkölcsiség és meleg magyar honszerelem bélyegét hordja magán. Adjon isten zsidó polgártársainknak sok ilyen férfiút, különösen pedig az erdélyieknek legalább egyet. Isten adjon e könyvnek és a benne foglalt üdvös és korszerű, különösen az izraeliták javát célzó elveknek minél nagyobb elterjedést, a derék férfiúnak pedig türelmet, erőt és sikert nemes törekvésének tettlegességére. «

Még utalhatnék a már elkopott érvre a Hainau-féle zsidó sarczra, melyet a zsidóknak azért, kellett fízetniök, mivel a haza ügyével azonosították magukat.

Tudom én jól, hogy a butaság ellen maguk az istenek is hiába küzdenek, s az előtt, a ki előítéletében elfogult, hiába sorolnék fel még annyi példát a múltból és a jelenből; hasztalan volna.

Más kérdés az, hogy hazaszeretetükkel lépést tart-e nemzetesedésük? hogy elérték-e már azon pontot, melyén mondhatnók, hogy nyelvileg teljesen beolvadt már a zsidó a nemzetbe? Erre a kérdésre nemmel kell felelni. Nem is volt az még eddig oly mértékben lehetőség.

De csak a vak nem látja, hogy a zsidó, mióta a nemzeti aspiratiók Magyarországnak teljesen magyarrá tételében fáradoznak, rohamosan magyarosodik; hogy különösen a vidéken teljesen kivész a jargon és németül sem tud, hogy az újabb generáció teljesen magya-

rosodik, a nyelvvel együtt elsajátítva a nemzeti szellemet is és mindinkább simulván éhez.

Azt is meg kell vallanunk, hogy irodalompartolása nem áll arányban magyarosodásával, s hogy a család teljes magyarosodása csak úgy fog bekövetkezni, hogy ha az idegen, különösen német olvasmány, lassanként, egészen ki fog szorulni a családból, és oltár emeltetik majdan ott a nemzet nyelvén írott jobb termékek számára.

E tekintetben hanyagsággal kell vádolnom a zsidókat. És ezt annál készségesebben teszem, mert két tized óta folyton hangoztatom élő szóval és a sajtóban, s velem együtt sokan, kik melegen óhajtják, hogy a zsidót csak vallása különböztesse meg a magyar nemzet magyarul beszélő és érző részétől. A német nyelvnek mint ápolgatott és dédelgetett nyelvnek el kell pusztulni a zsidó család köréből, a hol csak a nemzeti nyelvnek van helye, akkor azután lassanként a Bazárok, Gartenlaubek, és Modenweltek sem fognak annyira florelálni itt az országban, a miket különben keresztény családok asztalára is hordanak fölös számmal a levélhordók.

Egy kis munkában, melyben a »*Nemzetiség és nemzeti nyelvtől*« elmélkedem, bővebben kifejttem a nemzeti nyelv terjedésének eszközeit abban a fejezetben, melynek a címe ez volt: »A nemzeti nyelv és a nő«. – Az azóta elhalálozott Dux Adolf a Pester Lloyd hasábjain megbírálván e könyvet, azt mondotta, hogy nyitott ajtóba rohanok be nagy buzgalommal. Ő nyilván rózsás színben látta a dolgot. Én pedig mai napig is meg vagyok győződve róla, hogy a *zsidó nő* nem elég magyar nő, s hogy a zsidó család tökéletesen ma-

gyar csak akkor lesz, ha a zsidó anya jobb magyar nő lesz, mint a minő volt eddig. A most már jobb ösvényen induló felnőtt leányoktatásunk ezen is fog segíteni, de más eszközök is kellenek, hogy a jótékony átalakulás gyorsabban megtörténjék. A zsidóság organizátlanságában fekszik az, hogy nincsen semmiféle irodalmi egylete, magyart értek; s úgy hiszem, hogy éppen akkor, mikor a budapesti intézők, a magyar együletet megszünteték, akkor lett még volna tere ennek az egyesületnek a működésre. A magyarországi zsidóságnak egy olyféle egyletre volna szüksége mint például: a Szent István társulat vagy a Szt László társulat, a mely úgy az ájtatosságra, mint a szórakoztatásra szolgáló olcsó magyar könyveket szolgáltatna a zsidó családnak. Az ilyen egyesületet a tagdíjakon kívül még dotálni is lehetne az iskolai alapból, mely tudomás szerint 5000 frtot szánna (?) zsidó irodalmi czélokra.

Pedig azon szükség alól, hogy valaminek történnie kell a magyar zsidóság magyarosodásának gyorsítására, terjesztésére, azt komolyan kétségbe vonni nem lehet. A magyar irodalmat eddig csak a szegényebb sorsú magyar zsidó pártolja, a tanító, a tanár, az emelkedettebb szellemű kereskedő, – gazdag zsidónál szép magyar könyvtárt fehér hollóként ritkán lehet látni.

De még a magyarosodást is vidékenként lehet inkább megítélni. Vannak oly vidékek (különösen az Alföld), a hol a zsidó egészen magyar, és olyanok is, a hol a hivatalnokon kívül csak még a zsidó magyar nyelvű. De nyelvi átalakulások sem erőszakkal, sem ugrással nem történhetnek. A szükséges buzdítás, a jóirányú izgatás ebben is természetes lassúsággal ugyan, de biztosan megtermi gyümölcsét.

De organizációra szükség van, valamit kezdeményezni kell, s a jobbak ne irtózzanak vissza személyes áldozatoktól, melyeket a haza és hitsorsosaik érdeke okvetlenül megkíván.

Ezen organizáció alatt nem konferenciát értek, a hol a laikusok tanácskozzanak, mint azt némely reformálni vágyó doktor magának képzei. Minden vallásnak történeti fejlődése van és ethikus magva örök és változhatlan. Hely, idő, és körülmények a külső szer-tartásokban úgy is meghozzák a vallás lényegét nem érintő változtatásokat. – A 68-ki congressus szakadást idézett elő a magyarországi zsidóságban. Lőw Lipót ezt megjósolta. Nem akarok rámutatni az akkori küzdelmekre, eléggé ismerttek azok. De világiak konferenciája akár csak az istenitisztelek külsőségét illetőleg, haszontalan szalmacsépelés volna minden eredmény nélkül. Az ilyen dolog papi zsinathoz tartozik.

De igen is, részint a lazult hitélet emelésére, részint a magyar nyelvnek a liturgiában és istenitisztelekben méltó hely biztosítására, zsidó-magyar vallásos munkák terjesztése a zsidó családok körében: ez méltó törekvés még áldozatok árán is.

8.

Kerüli e a zsidó a nehéz munkát. – Miért vannak még köztük improduktív foglalkozásúak. – Zsidó földművelők. – A politikai és polgári jogaitól megfosztott zsidó nem olvadhat bele a nemzetbe – Az antisemiták tévedése. – Az Alliance Izraelite. – A földművelést és nehéz mesterségeket terjesztő zsidó egyesületek.

A harmadik vád, melyet oly általánosságban a zsidók ellen hangoztatnak, az, hogy kerülnek a nehéz munkát, foglalkozásuk improduktív, az eke után járni, a kardot forgatni nem bírják. Azt is mondják, hogy mindig ilyen volt e nép, hogy azért vetették meg mindenütt sat.

Már futólag erre nézve is mondtam egyetmást s a mi igaz a vádban, az nem a zsidó rovására írható. Hiszen a kormányok és népek egyedüli foglalkozásul azt engedték meg a zsidónak, egész addig, míg itt-ott emancipálni nem kezdték, a mely improduktív; földbirtok vétele nem engedtetett meg, a katonai szolgálatól ki voltak zárva; a mesterségek üzése nagy mértékben nehezítve vala, mert a czéhek nem akarták megtérni a zsidó mesterembert maguk között. Egyszerre csak minden zsidó nem lehetett földművelő. De nincsenek-e földművelők, mesteremberek minden téren a zsidók között is; és katonai szolgálatának nem tesz-e ép úgy eleget, nem éppen oly pontos és szorgalmas-e a

zsidó katona, mint keresztény bajtársa? Megfut-e a veszély elől, nem néz-e szemébe a halálnak, mint bármely más felekezeti katona?

A tapasztalás mindenütt erre a zsidókra nézve kedvező választ ad.

Vannak Magyarországon is már oly zsidók, kik az eke után járnak, nehéz munkát végeznek. S az antisemiták, kik port hánynak a tudatlan tömeg szemébe, jól tudják, hogy a Baltából és más déloroszországi városokból kiűzött zsidók java része földművelők és nehéz mesterséget űzők (lakatosok, kovácsok sat.) voltak, s hogy ez üldözésben nagyobb része volt a főbb rangúaknak mint a csöcseléknek, mely csak felsőbb parancs szerint cselekedett.

A szegényebb zsidó szülőben meg van még az a hiúság, melyet szépíteni semmikép sem kívánok, hogy szeretné fiát tudósna (különösen orvosna) látni; hiszen egész a legújabb időkig ez volt az egyedül megengedett tudományos pálya, de az újabb tanrendszer ezen is változtat és lassanként beáll azon szükséges egyensúly, melynek beálltát maguk a zsidók is kívánják. A tudományos pályák most annyi anyagi áldozatot követelnek, a tanterv pedig oly magas igényeket támaszt, hogy lassanként a csak valóban tehetségesek fognak a tudományos pálya előkészítő ösvényein felmerülő akadályokkal megküzdeni. S ha fölös számmal vannak még most zsidók, kik improduktív foglalkozásúak, ebben is be fog következni idővel a helyes és kiegyenlítő arány.

De az antisemiták nagyon csalatkoznak, ha azt hiszik, hogy a zsidó akkor fog beolvadni, hogyha egy emberöltőre ismét megfosztják politikai és polgári jogai-

tól. Éppen ellenkezőleg; a beolvadásra meg kell adatni az alkalomnak; ha ismét megfosztatik jogaitól, ha előre ismét minden becsületes polgári pálya elzáratik, akkor éppen lehetetlenné teszik a beolvadást, melyet minden jobb érzelmű zsidó maga is forrón óhajt. Ezek a tisztelt antisemiták, ha igazán az volna vágyuk, hogy a társadalmi bajokat orvosolják, egészen más eszközöket keresnének mint azt, hogy egy kisebb bajt egy beláthatatlan veszélyeket magában hordozó nagyobb bajjal iparkodnak orvosolni.

Az ő eszméjük valóban nagyon improduktív.

Az az »Alliance Izraelite Universelle«, melyet Istóczy Győző minden alkalommal eléhurczol, hogy a keresztény népek mumusa gyanánt mutassa be, s melynek ő tudj Isten minő titkos és veszedelmes czélokot tulajdonít, nem egyéb mint tiszta humanitáson alapuló egyesület, melynek egyetlen és kifogástalan czélja nem más, mint az, hogy a keleten élő, a keleti barbarismustól körülvett zsidókat szellemileg emancipálja, nagy áldozatokkal, nagy fáradsággal iskolákat különösen földműves iskolákat alapítson, a zsidó fiukat mesterségekre tanítsa sat. Ez oly cél és egyebet (a mint kimutatásai tanúsítják) nem tesz az »Alliance«, melyet minden művelt és műveltséget kedvelő ember csak helyeselhet, s mely csak oly emberek szemeiben lehet szállka, kik telvék rossz akarattal a legszentebb szándékot is gyanúsítani képesek.

Annak, ki az együletet nem ismeri, csak az Alliance évkönyveit kell megnézni, hol fel vannak számlálva az évenkint a keleti zsidók polgárosítására kiadott összegek, s jó érzelmű ember az Alliance czéljaiban nem fog egyebet találni, mint a tiszta emberszeretet szolgálatát.

Nem átallok bevallani, hogy én is tagja vagyok az Alliancenek, de ezen egyesület titkos céljairól tudomásom nincsen, nem tudok egyebet, minthogy évenként lefizetem a 3 forint tagsági díjat, a melyért megkapom a félévi értesítőket. Gremieux közgyűlési megnyitóiiban sem találtam semmit, a mi azon feltevésre adhatna alkalmat, hogy tudj' Isten minő világuralomra célzó titkos célzatai volnának ez egyesületnek, mely jótékonyágával az elmaradott keleti zsidókat kívánja a polgárosodás ösvényére vezetni, s e tekintetben elévülhetlen érdemeket jegyezhet fel, mert a jaffei földművelő iskola is neki köszönheti keletkezését, s nem egy szégyen elhagyott gyermek képeztetett szorgalmas iparossá az Alliance által adományozott összegekből.

Hogy azonban kimutassam az Alliance israel. universellnek, ezen káros és veszedelmes egyesületnek, tevékenységét, az éppen kezemben lévő kimutatásból közlöm az Alliance iskoláinak egybeállítását 1830. második feléről. Ha az ilyen tevékenység gyalázásra méltó, akkor nem tudom, mi érdemel elismerést. Az Alliance a következő iskolákat alapította, illetőleg segíyezi.

Adrianopol; fiúiskola 215 fm tanuló, 218 nőtanuló.
6200 frank.

Alcazar, 56 fiú. 1740 frank segély.

Aleppo, 85 fiú 2800 frank segély.

Arta, fiúiskola alapított.

Bagdad, 200 fiú, 2600 frank segély.

Beyrut, 32 leány 1000 frank; új fiúiskola 1800 frank.

Brussa, új iskola, 120 fiú.

Caiffa, új iskola 72 fiú számára.

Konstantinápoly.

Balata városrész: 6400 frank segély.

Kuskundjuk városrész: 1800 frank segély és új leányiskola

Daghamáni 120 fiú, 2900 frank, új leányiskola.

Galata 129 fiú, 119 leány segély: 10800 frank.

Haskeni 112 fiú, 129 leány 4000 frank segély.

Ezenkívül egy fiú és egy leányiskola nyitattott, és egész Konstantinápolyra 3 kiseddóvoda.

A Dardanellák 200 frank segély.

Damaskusban új iskola nyitattott.

Larachi (Marokko) iskola 3800 frank segély.

Philippopol 275 fiú, – 1500 frank segély.

Ruszsuk, 121 fiú, 96 leány. 1300 frank segély.

Salonichi 355 fiú 183 leány, segély 4000 frank.

Samakoff 150 fiú, 500 frank segély.

Schumla 179 fiú, 80 leány, 3750 frank segély.

Smyrna 159 fiú, 113 leány 6300 frank segély.

Sofia 485 fiú, 2400 frank segély.

Tanger (Marokko) 445 fiú 45 leány 3700 frank segély.

Tatar Bazardsik; új iskola alapítása 50í) frank segély.

Tetuan (Marokko) 268 fiú, 4528 frank segély.

Tunis 751 fiú, 8800 frank segély.

Várna 78 fiú, 600 frank segély.

Widdin 106 fiú, 52 leány, 1500 frank segély.

A jaffei földműves iskola Palesztinában pedig virágzó állapotban van, s az iskolák tanulóit az egyesület maga képezte mesteremberekké.

Ezt a működést nevezik az antisemiták károsnak, államellen esnek. Hogy az egyesület oly vidékekre, a hol a szellemi sötétség a minden vallású lakosoknál

oly nagy, hogy az egyesület mondom oda világosságot hord, hogy leküzdji a szülőknél az iskoláztatás iránti ellenszenvet, ezt károsnak, veszedelmesnek mondani sajnálatraméltó tévedés. Ezzel szemben azután nézzék meg ők, mire tör programmjuk szerint az ő »Keresztény szövetségük« azzal a morális pressióval, melyet a kaposváriak is maguk elé tűztek.

De sok tere volna az ő áldásos cselekvésüknek a népműveltség előmozdításában.

A helyett olcsó népszerűség után áhítoznak, felkeltvén a durvaságot és kérdésbe helyezvén vívmányait a polgárosodásnak.

Egyéb európai országokban is keletkeztek a földművelést és nehéz mesterségeket terjesztő egyesületek. A budapesti sem mai keletű, s ennek is nem egy szegény fiú köszönheti jövőjét.

Oroszországban már a 40-es években, mikor oly roppant megszorításoknak voltak alávetve az oroszországi zsidók, keletkeztek egész zsidó coloniák, és éppen Baltában és vidékén, hol a zsidóüldözés kitört, vannak egész falvak, hol a zsidó lakosság kizárólag a földműveléssel foglalkozik, s a zsidó paraszt, ép oly szegény mint az orosz. A berlini antisemita gyűlés megcselekedte azt a bolondságot, hogy üdvözlő táviratot küldött az orosz kormányhoz, a hősi üldöztetésért; de ki küldött táviratot, akkor, mikor a katolikusokat üldözték ugyanott, mikor papjaikat kihurczolták az ágyakból és küldték Szibériába, vagy ki küldött a nemes és derék Poroszországnak táviratot, mikor egész erővel neki indult a Culturkampf. Az erősebb soha sincsen zavarban, mikor eljárását igazolni akarják. Fájdalom: »Macht geht vor Recht.« Elég sajnós, hogy felvilágo-

sodott 19. századunkban még ily elvek fannak érvényben, melyekkel a középkort szoktuk gúnyolni.

Egyébiránt, minden időben voltak olyan zsidók, kik nehezebb mesterségre adták magukat, de ha könnyü volt a mesterséget elsajátítani, nehezebb volt az olyan legénynek munkát kapni, a mint azt egy példa mutatja csak a félmúlt időből. Értem azt a kéményseprő legényt, kinek ügye a 60-as években foglalkoztatta a közvéleményt Budapesten. Történt pedig ez az egyenjogosíttatás törvénybe foglalása után következő évben 1868. év márczius havában, a mikor is egy budapesti kéményseprő legény munkáért kopogtatván, azt nem kapott sehoh és pedig azért, mert zsidó, s így panasza ment az akkor Tenczer Pál szerkesztése alatt megjelenő »Magyar Izraelitához«, melynek hasábjain az azóta elhalálozott K. J. vette tollhegyre a szegény kéményseprőlegény ügyét, kinek végre elnézték, hogy az a szerencsétlensége volt, miszerint zsidónak született. Ebben a cikkben igen helyesen mondja K. J. »Van-e zsidó polgártársunk, kivel akár erősebben, akár gyengébben nem éreztették volna, hogy zsidó. Fitogtatnak szabadelvűséget, örömmel kocczintanak a zsidóval (ma már nem igen) megéjlenezik tiszta magyar kiejtése és hazafiassága végett, (a mostani antisemiták ezt is gyanúsítják) egekig magasztalják a törzse által örökké hirdetett demokratikus elveket, s ha négy falak között a koczczintás szülte mámor ellebbent, tekintik a zsidót úgy mint annak előtte zsidónak. Ha meghívod őket körödbe és csakugyan eljönnek, *megtisztelnék* jelenlétükkel, de ha te akarsz az ő körükbe tolakodni, fontold meg előbb jól szándékosdat, nehogy – mert nem akarom rólad feltenni, hogy a vastagbő-

rüekhez tartozol – megaláztatásod okozta szégyenedben pokoli kínokat légy kénytelen kiállani,»

Hát bizony azok az antisemiták, kik a zsidókat azzal vádolják, hogy nehéz mesterségre nem adják magukat, igen jól tudják, hogy a zsidónak egyenjogosítása daczára is minden téren, és így a kézmű terén is sokkal nehezebb boldogulni, és sokkal nagyobb fáradságába kerül tehetségét érvényesíteni, mint a más vallásbelinek, mert mindenült a gyanúval is meg kell küzdenie, melylyel irányában el vannak telve. S ha néhány kereskedő, nagyon kevés a sok szegény mellett, kereskedelmi és ipari nagy vállalatai folytán nagy gazdagságra tesz szert, a legnagyobb részénél a meggazdagodás nem szükségképen a csalás következménye, hanem a szerencsés üzleti szellem, mely nagy vállalatokat érvényesít és a haza termékeit messze földekre viszi. – Hogy ezen üzletek zsidók kezeiben vannak, nem szerencsétlenség a nemzetre nézve, ha egyébként becsületes ember és jó magyar a kiterjedt üzlet gazdája. –

Ha a magyar társadalomban meg fog szünni az animosítás s a zsidó nem idegennek fog tekintetni, a minthogy nem is kivan annak tekintetni, akkor meg fog szünni lassankint ez a vád is, mely amennyiben igaz. szintén nem egészen a zsidók rovására írandó.

9.

Összefoglalás. – Cziráky János gróf az emancipációról. – A zsidókra rótt hibák közös emberi hibák, – A sajtó. – A lelkész és a hitélet. – Koshuth Lajos és Szana Tamás. – Újra a sajtó. – Befejezés. – Egy pár szó a dresdai antisemita congressusról.

Az előbbi fejezetekben iparkodtam gyengíteni úgy a Talmud ellen felhozott vádakát mint olyanokat, melyek a zsidók gyűlölői által annak bebizonyítására hozatnak fel, hogy a zsidók gonoszsága állítólag azon könyvekben gyökerezik, melyek mintegy bilincs gyanánt nehezednek rája. Iparkodtam bebizonyítani, hogy tudatlanság szülte rágalom az, mely évezredek óta kísért, s a zsidót meg akarja fosztani isten adta emberi jogaitól, polgári jogaitól, melyeket megérdemel, s melyeket tőle emberiebb gondolkozású kor nem vonhatott meg, hacsak nem akarta magát kitenni annak a vádnak, hogy ott, a hol mindenkire az egyéni és polgári szabadság éltető napja süt, egyedül ő hordozza a rabszolgaság lánczait.

Iparkodtam helyes értékűkre leszállítani azon vádakát is, melyek ellene mint a társadalom tagja ellen emeltetnek. A többi felsorolt vádak ellenében ez összefoglaló fejezetben fogom felhozni érveimet.

A keresztény társadalom, akkor, mikor a zsidót a polgári és politikai szabadság jogaival felruházta, egy

régi bűnét tette jóvá. Egy igazságtalanságot, mely az volt mindig és mindenütt, a hol csak a zsidótól vonták meg a becsületes megélhetés és létezés jogát. – Igen szépen és a valódi keresztény szellem sugallta szavakban mondja Cziráky János gróf, a főrendiháznak 1867. december 23-ki ülésében: »Én ezen kérdést más mint keresztényi és vallási szempontból meggyőződésemszerint nem is taglalhatom. Vallásomnak, melyet híven követek, egyik alapelve ez: »Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat« – a minek természetes következménye, hogy mit nem akarsz, hogy mások tegyenek neked, te se tedd azt másoknak. Ez azon fősarkpont, a melynek alapul léteznie kell ezen korkérdés és minden hasonló kérdés meghatározásánál; ha netalán ezen kérdés az országnak bármely osztályainál még le nem küzdött, százados előítéletek következtében nem volna népszerű, az meg nem szűnt azért igazságos lenni, és meg nem színt soha igazságtalanság lenni, hogy századokon át megtagadva volt bizonyos hitfelekezetek részére ezen jogoknak csak hitvallásuk miatt teljeseése.«

A zsidók ellenségei a modern antisemitizmus által hangoztatott jelszó szerint megváltoztatták taktikájukat. Eszköznek a zsidók vallását is eléhurczolják ugyan, és azt minden lehetséges, csak meg nem engedett módon gyalázzák, de az üldözés tulajdonképeni okául a zsidóknak káros befolyását a társadalmi élet minden terére hangoztatják. A társadalomnak általuk folyton hangoztatott erkölcsi hanyatlását, nemzetgazdasági bajait a zsidókra hárítják, s a zsidók kiüldöztetésének háttérében egy boldog és minden bajtól mentt társadalmat mutatnak. (Minő boldog az a Spanyolország, a hol sőtét kor kiűzte a zsidókat.) Balga csalók; ellenségei a

hazának, kik minden bajnak kútforrását sohasem keresitek ott, a hol azt feltalálhatnátok, kik ezer esztendőök óta, habár más álarczban, más köntösben, mindig hasonlók maradtatok. Kik önzéssel, kapzsisággal vádoltok másokat akkor, mikor saját önzésteget csak igen nehezen palástolhatjátok. Kik sárba tiportok törvényt és igazságot, hogy az általatok felidézett bajok közepette reá mutathassatok azon szerencsétlenségre, a melynek ismét csak a *zsidók* volnának okozói!

Ők panaszkodnak arról, hogy a zsidók nem férhetnek meg a keresztény társadalommal, hogy a faj az, mely lehetlenné teszi beleolvadását., hogy olyan fajjngos hibái vannak, melyek a keresztény ember előtt nem valami rokonszenvéssé teszik őt, s hogy míg e hibákat nem veti le, addig nem számíthat arra, hogy a keresztény társadalom befogadja. Vakítás! Hol van a rokonszenv azon zsidó irányában, ki megeszi a tréfi paprikás csirkét, ki levetköztette állítólagos fajlagos hibáit, ki magyarrá lett minden tekintetben s kinek tiszta kezű sáfárkodása iránt nem lehet kifogás? Azon zsidó iránt, kinek működése nyitott könyv, a közügyekben szívesen részt vesz, tehetsége szerint áldozatot hoz sat. sat. Itt is ugyanazon ellenszenv azon embertelenek részéről: kik paktálni nem akarnak, s kik elfogulva egy inhumánus gondolatban ellenmondást nem tőrnek.

Nincsen valódilag erkölcsös ember, ki előtt ez j emberek balgasága, bűne és aljassága talány nem volna. A zsidók iránti gyűlölet pedig, bármint iparkodnak némelyek okát keresni, nem lehet azt másban felletni, mint amaz örök talányt, képező három tulajdon-ságban. És valóban balgaság az egyik résznel, erkölczstelenség a másiknál és aljasság a harmadiknál. –

Emlékezve és emlékeztetve Krisztus azon szavaira: »Ne ítéljeteK, nehogy megítéltessetek«, joggal lehet kérdeZni, angyalok-e mind azok az emberek, a kik a zsidók elleni gyűlöletet annyira iparkodnak általánossá tenni, a kik folyton gyalázzák őket? Joguk van-e követ dobni mindenkire, ki nekik nem szájuk íze szerint való?

A közös emberi hibákat a zsidók ellenségei csak a zsidóknál látják oly rikító színben, ezeknél tűnik az csak fel oly nagyon. Ha egy keresztény paraszt ember belopódzik anyja szobájába és a szegény öreg asszonyt úgy találja föbe koppintani, mert utolsó garasát nem adta oda neki pálinkára, hogy többé fel sem kel, vagy ha a testvér testvérjét, a férj feleségét, a szerető az útjában levő férjet agyonüti, a mint azt naponként olvasni lehet: a krónika följegyzi s a társadalom napi-rendre tér fölötte: de mikor Schmöle Jankelesz ló-kupecz lovat ad el, mely félszemén vak, akkor kaland-szerű elbeszélés alapját képezi a *zsidók* turpissága.

És ezer ilyen esetet lehetne fölhozni arra nézve, hogy úgynevezett intelligens sajtónk a praenumeransok fogdozásának nemesebb céljából ápol-ják a büntettek rovatát a jó ízlés rovására, s öntudat-lanul szolgálivá szegődnek oly iránynak, mely nem eléggé kárhoytatandó s nem kevésbé mozdítja elő az erkölcsi elvadulást. Közművelődési ügyeinknek sohasem jut elég tér, s gyakran a legszükségesebb, legfontosabb dolgok üttetnek el pár sorral. Ők jajgatnak azután, hogy mily kevésbé halad közművelődésünk. Panaszkodnak a *vonal alatt* a tárczában, a közönség durva, romlott, ízlése fölött, s *a vonal fölött*, a szabad sajtótörvény örve alatt undort keltő ocsmánysággal rontják a közönség ízlését,

megmérgezik erkölcseit, tévútra vezetik józan gondolkodását. Mióta a politikai éretlenség és a tehetetlen léhaság is feltolta magát a közvélemény őrévé és képviselőjévé, – mióta a legnyomorultabb tudatlanság és rövidlátás fészkelődik a szerkesztői polczokon, azóta szomorú idők járnak azokra, kik tiszta és szent akarrattal akarnák és szeretnék szolgálni az igazságot. A ponyvairódalom, melynek kiszorítása fölött írói testületek tanácskoztak, már nem Bucsánszky vásári ponyváján található. Nemesebb firmák alatt úri szobák asztalain díszelegnek vörös borítékban. Ez az ízlés romlásának vtuódi hévmérője. De nemcsak az ízlésnek, hanem az erkölcsnek is. E romlásnak kézzel fogható, de egyszerűs mind sajnálatos jele nyilvánul azokban a kérvényekben, melyek két-három oldalról papok részéről az „országgyűlés elé mentek.

Az egyik kerületi papság maró gúnynyal kéri a keresztények egyenjogosíttatását a zsidókkal, s a tiszteletreméltó lelkészek elfeledik, hogy ezen gúnynak egy nagy adagja reájuk száll vissza. Ha igaz is volna az, a mit pedig éppen nem hiszünk, hogy a zsidók rombolják össze a keresztény hitéletet, és embereikkel vásárnapon is nehéz munkát végeztetnek, hol van ezen tisztas lelki pásztorok működése és azon ügyelem, „a melyre őket nyájuk irányában az isteni és a kánoni törvény kötelezi? És ott, a hol zsidó birtokos avagy bérlő nincs és a mise ideje alatt a nagykorcsmában mégis szói a részegeskedők lármája és az emberséges keresztény korcsmáros is két rovást ír egy helyett a krétával? A tanulság levonását a szíves olvasóra bízom. A hol pedig valóban tények mutatják, hogy zsidó dolgoztat keresztény cselédjeivel *vásárnapon*, vagy egyál-

talán nehéz mezei munkát végeztet e napon, én ezt oly túlkapásnak tartora, mely büntetésre méltó, s melyet egyes előforduló eseteknél büntessen is meg a törvény. A hitélet pedig nem azért lazul, mert az emberek elvesztették vallásos érzületüket, hanem azért, mert elhagyják veszni azok, kiknek kötelességük volna azt a kölcsönös türelemmel és emberbaráti szeretet melegével táplálni, de kiknek némelyike ezt a kötelességet nem teljesíti, különösen pedig nem jár elől azon buzdító példával, a mely másokra nézve is serkentő erővel bír. Ilyenek vannak minden felekezeti papságban; ezek azután jobban cselekesznek, ha önmagukban keresik a hibát, mert hivatásuk nagy felelősséggel jár.

A lelkész és hivatása iránt senkisémet viseltethetik nagyobb tisztelettel mint e füzet írója, mert tudja és meg van győződve róla, hogy ezreknek üdvét és boldogságát képes előmozdítani, ha valóban lelki pásztor Krisztus azon szavai értelmében: Menjetek és tanítsátok a népeket! Azt is tudom, hogy a lelkész is ember, lehetnek neki is gyarlóságai, gyengeségei, De ha már hivatása oly helyre állítja őt, a hol nyájáért Isten előtt felelős, akkor a gyarlóságok és gyengeségek leküzdését önmagában kell megkezdenie és hivatalát nem pusztán sinecurának kell tekintenie. Azért; a hitélet elzüllése első sorban a papoknak róható fel, ott a hol valóban mutatkozik az, s csak papok képesek azt a nép erkölcsi nevelése által ismét, megerősíteni.

Azzal a váddal, hogy a zsidó tolakodó és szemtelen, rendesen szépíteni akarják az antisemiták saját szemtelenségüket. A tolakodás és szemtelenség oly kevéssé faji tulajdonsága a zsidónak, hogy számarányához képest alig lesz több tolakodó és szemtelen mint akár-

mely népnél és felekezetnél. – A léha üresség tolokodik itt is. ott is.

Hogy ez a hiba minél kirívóbbá tétessék, arról gondoskodik a mi úgynevezett élcz-sajjtónk, a mi viccz-lapjaink, melyek ki nem fogynak a zsidók e hibáját képen és szóban az ízlésétől már teljesen megfosztott olvasó közönségüknek bemutatni. Ha a bárgyúság és durvaság egy jelentésűek az elmésséggel, akkor mi kitűnő élczlapokkal dicsekedhetünk.

És ha a sajtó a közműveltség hévmérője, akkor a magyar sajtóról szomorú következtetésekre kell jutni a komoly figyelőnek. Rendkívüli időszakokban képes mindig a sajtó bizonyágot tenni arról, hogy megbírja-e a szabadságnak azon mértékét, a melylyel rendelkezik. Fájdalommal lehet mondani, hogy az utolsó idők sajnós eseményei mellett ez a magyar sajtó vagy legalább nagyobb része megbízhatatlannak mutatkozott. Nem hogy feladata magaslatán mutatkozott volna, mint irányozója a közvéleménynek, mint világító szövétnek a kérdések sötét, tömkelegében: ellenkezőleg: ez a sajtó a közönséget is lerántotta abba a posványba, melyben oly cannibális élvezettel fetrengett. Ez igen kemény ítélet ugyan, de megfelel a sajtóról való felfogásomnak, azon szakadatlan megfigyeléseknek, melyekkel a lapok enuciatióit kísértem. Emlékezzünk csak vissza azon jelenetre, mikor Ónody Géza képviselő az eszlári ügyet először említette a képviselőházban és idézzük vissza emlékezetünkbe a lapoknak ez ügyben hozott eredeti tudósításaikat. Nem ezekben a czikkeken volt-e meg azon anyag, mely a magyar közvéleményt hónapokig izgalomban tartotta? Ez a sajtó akkor bizonyult megbízhatatlannak, mikor komoly és mégis lehetetlen vád,

egyres vonásaiból regényes rajzokat készített a kevésbé értelmes tömeg képzeletének felizgatására.

Nem emlékszem, volt-e akkor mindjárt egy lap is, mely a rituális gyilkosság vádját mint teljesen lehetetlent határozottan tagadta volna, és felszólalt volna ellene a *józan ész* és a *megértett igazságérzet* nevében.

Szana Tamás panaszkodik Kossuth Lajoshoz, hogy szépirodalmunk irány és elvtelen. Kossuth helybenhagyja ezt, tud róla és keserű igazságot mond válaszában. Ha van valami viszony az időszaki sajtó és a közönség, s szép irodalom és ez előbbi között, nincs mit csodálkozni Szana Tamás panaszában és Kossuth Lajos megerősítő válaszában.

Az a politikai sajtó, melynek küzdterén egykor a haza legkitűnőbb férfiai küzdöttek az elvek és meggyőződések tiszta harcát, az nincs többé; a brutalitás küzd és a vergődő tehetetlenség. A politikai hitvallás köpönyege alá az önérdék legrútább formája bujt; s a honszerelem tiszta fényét bemocskolni igyekszik a fajgyűlölet szennye.

Elv és iránytalanság szilárd akarat nélkül. Szmélyes érdekeknek a közérdek fölé való helyezése. Tiszteletreméltó személyek becsületének megtámadása pusztá viszketegségből, a szabad sajtó örve alatt a szabadság féktelen típrása egy reactionaryus és szégyenletes mozgalom táplálgatására s ezek koronája gyanánt hazugságokkal való szépítgetése az alapot nélkülözö közleményeknek. Ez időszaki sajtónk egy részének hü és nem túlzott jellemzése.

Ott a hol a sajtó megszűnt a közérdeket híven és önzetlenül szolgálni, önként lemondott azon díszes

czímról, mely megilleti, s az ily sajtó vezetői csak bitorolnak oly állást, melyet meg nem érdemelnek.

A zsidókérdésnek olyatén tárgyalása, minőt. Németországban Stocker, ezen ravaszsgból és butaságból gyúrt fanatikus pap indított meg, Istóczy pedig, az ő manifestumában kezdeményezett, nagy politikai veszélyek magvát, hordja magában, s a mint a pozsonyi zavargások mutatják, a socialistikus csőcseléknek igen jó orra van s végre mindegy neki, akármily firma alatt támadhatja meg a vagyonosabb osztályt – akár zsidó, akár keresztény az.

Nem szeretem az ördögöt a falra festeni, De az a reactionárius mozgalom, mely évek óta lappang az európai államokban, s csak némelykor üti fel fejét, pillanatnyira eloszlatva azt a félhomályt, mely a valódi szabadelvűséget körülveszi, nem egy tanulságot foglal magában mindazokra nézve, kik a béke és egyetértés együttes hatása alatt megőrizve szeretnék látni az alkotmányos szabadságot és ennek intézményeit.

Az antisemitizmus semmi egyéb, mint a régi zsidógyűlölet új köntösben, s a kik a világgal mást akarnak elhíttetni, talán maguk sem fogják fel az általuk megindított mozgalom horderejét és következményeit.

Ezt a mozgalmat hogyan nevezheti Istóczy Győző egészséges mozgalomnak, azt értse meg, a ki ily talányokat is képes megfejteni.

Végeztem!

Évek hosszú sora óta mindig szívem belső ösztönzését követtem, mikor az eltiprott és meggyalázott zsidó faj érdekében emeltem fel szavam – emberi és hazafiúi szempontból.

A keserűség adott némelykor keserűbb hangot ajakamra, keményebb szót tollam hegyére, pedig a polémia, mely doronggal ver vissza, ha ököllel is történt a támadás, nem kenyerem.

Az a mozgalom, melyet az előbbi lapokban vázoltam, azoknak fáj legjobban, kiket egészen érdemtelenül ér, habár az üldözés mindig és minden körülmények között kárhoztatandó. Azokat érint ezen mozgalom legfájdalmasabban, kik szívükkel a haza drága földjében gyökeredznek, s kiknek nincs hőbb vágyuk, mint az, hogy e haza boldog, viruló és gazdag legyen, gyermekeinek egyetértő akarata és buzgalma folytán. Ne fedjük el, hogy ott, a hol egy társadalomban két csoport áll szemközt, ellenséges érzelmeket táplálva egymás ellenében, ott a közre nézve megmérhetlenek a feszültség következményei.

A drezdai kongressus nem érdemli meg a komolyabb figyelmet. Csak az a baj, hogy magyarok vettek részt benne, sőt hogy ezek játszottak főszerepet. Vajha ne játszottak volna.

Ónody úr Solymosi Eszter képét mutatva, elmondta a rituális gyilkosság részleteit.

A világ meg fog győződni róla, hogy rituális gyilkosság nem történt, nem történhetett.

Simonyi Iván úr a tőke ellen kelt ki, előadásában azt mondotta, hogy a zsidók azonosítják magukat a tőkével és a zsidóságot *culturellesnek* declarálta.

Százszor és százszor nem igaz; arczucsapása az igazságnak, mit csak a kiállhatatlan germán henczegés tudott tetszéssel fogadni – magyar embertől, a germán, ki a magyart barbárnak tartja ma is. (Lásd a Schulverein fölhívását).

A szász közoktatásügyi miniszter 1846-ban, mikor a drezdai kamarában a zsidók helyzetének javításáról volt szó, azt mondotta nyílt ülésben a drezdai zsidó községről, hogy nevelés és cultusügyi intézményei tekintetében bármily felekezetről párját kell keresnie.

Istóczy Győző manifestumáról nem lehet, szólni sajnálkozás nélkül. A kor szégyenére válik, a melyben ilyen enunciatiók is napvilágot láthatnak.